

Michał Gumułka

**WPŁYW DZIAŁAŃ
POLITYCZNO-GOSPODARCZYCH ASEAN
NA SYTUACJĘ W KRAJACH AZJI
POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ W XXI W.**

**Wydawnictwo Instytutu Bezpieczeństwa
i Rozwoju Międzynarodowego**

**WPLYW DZIAŁAŃ
POLITYCZNO-GOSPODARCZYCH ASEAN
NA SYTUACJĘ W KRAJACH AZJI
POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ W XXI W.**

Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego

Michał Gumułka

**WPLYW DZIAŁAŃ
POLITYCZNO-GOSPODARCZYCH ASEAN
NA SYTUACJĘ W KRAJACH AZJI
POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ W XXI W.**

Warszawa 2021

Recenzenci:

prof. dr hab. Bogusław Pacek

dr Karolina Rak

Skład komputerowy:

Róża Gudź

©Copyright by Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego, 2021

ISBN 978-83-66676-10-7

Wydawnictwo Instytutu Bezpieczeństwa
i Rozwoju Międzynarodowego

<https://instytutbirm.pl>

Wyd. 1, ark. wyd. 3,78

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział I: ASEAN jako element regionu Azji Południowo- -Wschodniej	11
1.1. Definicje	11
1.1.1. System międzynarodowy.....	11
1.1.2. Region	13
1.1.3. Organizacja międzynarodowa.....	15
1.1.4. Bezpieczeństwo	16
1.2. Historia ASEAN	17
1.2.1. Przyczyny powstania ASEAN	18
1.2.2. Lata 1967–1989.....	22
1.2.3. Lata 1989–2000.....	24
1.3. Struktura organizacyjna ASEAN	29
1.3.1. Szczyt ASEAN.....	30
1.3.2. Rada Koordynacyjna ASEAN	32
1.3.3. Rady Wspólnot ASEAN i Sektorowe Ciała Ministerialne ASEAN.....	33
1.3.4. Sekretarz Generalny ASEAN i Sekretariat ASEAN	34
1.3.5. Komitet Stałych Przedstawicieli przy ASEAN	35
1.3.6. Sekretariaty Narodowe ASEAN oraz pozostałe organy.....	36
1.4. Podsumowanie.....	36
Rozdział II: Działalność ASEAN w XXI w.	38
2.1. Integracja regionalna ASEAN w XXI w.	38
2.2. Relacje zewnętrzne ASEAN	48
2.3. Współpraca militarna.....	55

2.4. Reakcja ASEAN na globalną pandemię SARS COV-2 w 2020 r.....	62
2.5. Podsumowanie.....	70
Rozdział III: Wpływ ASEAN na sytuację w regionie Azji Południowo-Wschodniej.....	72
3.1. Wpływ ASEAN na sytuację polityczną w Azji Południowo-Wschodniej.....	74
3.2. Wpływ ASEAN na sytuację ekonomiczną w Azji Południowo-Wschodniej.....	78
3.3. Wpływ ASEAN na sytuację militarną w Azji Południowo-Wschodniej.....	81
3.4. Wyzwania dla ASEAN w XXI w.	83
3.5. Podsumowanie.....	85
Zakończenie	86
Bibliografia	91
Wykaz skrótów.....	97
Spis tabel.....	99

Wstęp

Kiedy w 1992 r. Francis Fukuyama ogłosił w swojej książce *Koniec historii i ostatni człowiek* triumf demokracji i wolnego rynku nad ustrojami totalitarnymi oraz neomerkantylizmem, na świecie panowały o wiele bardziej optymistyczne nastroje niż obecnie. Rozpad Związku Radzieckiego oddalał widmo atomowej zagłady, a Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (USA) uznawano za niekwestionowanego światowego lidera. Pomimo lokalnych konfliktów, problemów natury społecznej czy ekologicznej kolejny globalny konflikt wydawał się wręcz nierealny. Stopniowo jednak nie tylko eksperci, ale również międzynarodowa opinia publiczna zaczęła zauważać, że u zarania trzeciego tysiąclecia stajemy przed zupełnie nowymi wyzwaniami. Trauma, z jaką mierzy się szeroko rozumiany Zachód, jaką były zamachy z 11 września i kolejne, wieloletnie konflikty w Afganistanie i Iraku mocno nadwyrężyły opinię, wedle której USA są niekwestionowanym obrońcą pokoju i wolności. Postępująca destabilizacja całego regionu doprowadziła do powstania prawdopodobnie najbardziej brutalnej formy władzy, jaką widział XXI wiek. Państwo Islamskie wstrząsnęło swoją brutalnością nie tylko zewnętrznych obserwatorów, ale w wyniku wojen i prześladowań również mieszkańców Bliskiego Wschodu, którzy w panice rozpoczęli szturm na granice Unii Europejskiej (UE) w 2015 r.

Jeszcze więcej obaw co do stabilności obecnego systemu międzynarodowego wzbudza powrót do agresywnej polityki zagranicznej, forsowanej przez takie państwa jak Federacja Rosyjska (FR) i Chińska Republika Ludowa (ChRL). Konflikt na Ukrainie z 2014 r. i coraz częstsze incydenty z udziałem chińskich okrętów na Morzu Południowochińskim i Wschodniochińskim zaprzeczają

twierdzeniu, jakoby zgodnie z Artykułem 2 Karty Narodów Zjednoczonych współczesne państwa miały wyrzekać się groźby lub użycia siły w stosunkach międzynarodowych. Również subkontynent indyjski nie jest wolny od napięć. Pomimo że Indie i Pakistan trwają w nuklearnym impasie, żadne z państw nie wycofało swoich roszczeń w stosunku do Kaszmiru. Pod znakiem zapytania staje również dostęp Korei Północnej do pocisków zdolnych przenosić głowice mogące zagrozić terytorium nie tylko Korei Południowej, ale również Japonii, a nawet USA.

Uwaga opinii publicznej kieruje się coraz częściej na region Azji i Pacyfiku nie tylko ze względu na rosnące prawdopodobieństwo wybuchu konfliktu z udziałem Chin, ale również przez wciąż rosnący potencjał ekonomiczny państw Azji Południowo-Wschodniej, leżących na jednym z najważniejszych handlowych szlaków morskich, biegnącym z Azji Wschodniej, przez Cieśninę Malakka, wybrzeże Indii, aż po Zatokę Perską i Europę. Przez region transportowana jest większość towarów produkowanych na Dalekim Wschodzie oraz znaczna część surowców energetycznych (głównie ropy naftowej i gazu ziemnego) dla potężnych gospodarek Chin, Japonii i Korei z krajów bogatych w te surowce. Ponadto, poza faktem, że dany region pełni funkcję obszaru tranzytowego, sam stopniowo pnie się w międzynarodowym łańcuchu produkcji. Pomimo chwilowego spowolnienia, spowodowanego Azjatyckim Kryzysem Gospodarczym z 1997 r., państwa takie jak Indonezja, Malezja i Tajlandia stale wzmacniają narodowe gospodarki.

Uwzględniając, że Azja i Pacyfik stały się kluczowym obszarem dla światowej polityki niniejsze opracowanie zajmie się kwestią wpływu działań polityczno-gospodarczych Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN – *Association of the Southeast Asian Nations*) na sytuację państw regionu w XXI w. ASEAN jako najważniejsza organizacja międzynarodowa regionu,

zgodnie ze szkołą neoliberalną stosunków międzynarodowych, powinna skutecznie rozwiązywać najbardziej palące problemy, z którymi mierzą się państwa członkowskie.

Celem pracy jest zbadanie ASEAN pod kątem jego wpływu na sytuację w poszczególnych państwach Azji Południowo-Wschodniej. Precyzując dokładniej problem badawczy, praca za pośrednictwem metod badawczych postara się sprawdzić, dlaczego ASEAN mierzy się w XXI w. z trudnościami w funkcjonowaniu.

Aby odpowiedzieć na to pytanie, praca posłuży się następującymi pytaniami badawczymi:

- Jakie są główne obszary działalności ASEAN?
- Jak wygląda proces decyzyjny w Stowarzyszeniu?
- W jaki sposób ASEAN może wpływać na politykę państw członkowskich?
- Jaki jest wachlarz instrumentów, jakimi może posługiwać się ASEAN w kontaktach z zewnętrznymi partnerami?
- Jak ASEAN radziło sobie z regionalnymi problemami w przeszłości?
- Jakie są największe współczesne wyzwania dla organizacji?

Po przeprowadzonym wstępnym badaniu źródeł praca przyjmując następującą hipotezę:

ASEAN jest organizacją o ograniczonym wachlarzu możliwości wpływania na sytuację polityczną i gospodarczą regionu.

Praca wykorzystuje metodologię badań jakościowych. Szczególnie istotnym ze względu na charakter pracy było użycie następujących metod badawczych: analiza historyczna, analiza dokumentów, w tym literatury przedmiotu, synteza. W pracy zastosowano także narzędzie badawcze, jakim jest wywiad ekspercki.

Zbudowana jest ze wstępu, trzech rozdziałów i zakończenia. Pierwszy rozdział o charakterze teoretycznym poruszy kwestię zdefiniowania pozycji ASEAN w regionie z uwzględnieniem historii

organizacji, jej struktury oraz celów. Rozdział II poruszy kwestię konkretnych działań podejmowanych przez ASEAN w dwóch pierwszych dekadach XXI w. Rozdział III omówi, za pośrednictwem opinii eksperckich, konsekwencje tych działań w sferze polityki, gospodarki i bezpieczeństwa.

Tematyka ASEAN podejmowana była w polskiej literaturze naukowej. Szczególnie warto odnotować prace wybitnych specjalistów do spraw Azji i Pacyfiku, takie jak *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku* Edwarda Haliżaka, *ASEAN – Geneza, działalność, perspektywy współpracy z Polską* Małgorzaty Ławacz, *Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych: bezpieczeństwo, gospodarka, cywilizacja* pod wspólną redakcją Justyny Nakoniecznej i Jakuba Zajączkowskiego czy choćby *Rywalizacja czy integracja?: procesy i organizacje integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku na przełomie XX i XXI wieku* Marcina Grabowskiego. Najnowszą publikacją autorstwa osób narodowości polskiej jest *ASEAN in a Changing World* autorstwa Agaty Ziętek i Grzegorza Gila. Nazwiska te nie wyczerpują oczywiście liczного grona osób, badających tematykę ASEAN oraz stosunków Azji i Pacyfiku.

Rozdział I: ASEAN jako element regionu Azji Południowo-Wschodniej

1.1. Definicje

Współczesna nauki społeczne charakteryzują się mnogością dyscyplin, wśród których każda wypracowuje swój własny zestaw pojęć i definicji. Rozpoczęcie jakiegokolwiek badania niemożliwe jest bez dokładnego sprecyzowania języka, jakim posłuży się badacz. Dlatego też pierwsza część niniejszej pracy stanowi sprecyzowanie podstawowych pojęć występujących w tytule pracy, jak i terminów będących kluczowymi do zrozumienia prezentowanych kwestii. Warto zaznaczyć, że praca nie ma na celu wymienienie wszystkich definicji, lecz zaprezentowane zostaną wyłącznie te, których użycie najbardziej odpowiada charakterowi pracy oraz dziedzinie stosunków międzynarodowych w Azji.

1.1.1. System międzynarodowy

Badanie jakichkolwiek zjawisk w naukach społecznych niezwykle rzadko występuje w oddzieleniu od środowiska. Większość badanych bytów cechuje jakiś kontekst. Można przyjąć uproszczoną analogię, że jeżeli podstawową jednostką w socjologii jest pojedynczy człowiek, który funkcjonuje w szerszym społeczeństwie, tak samo państwa operują w ramach systemu międzynarodowego. Jednakże współcześnie poza samymi państwami w ramach systemu operują również inni aktorzy, dlatego tak proste porównanie wydaje się niewystarczające. W szerszym kontekście o systemie można mówić jako o:

- 1) „teoretycznych ramach kodowania danych o zjawiskach politycznych;

- 2) scalonym zbiorze stosunków opartym na hipotetycznym zbiorze politycznych zmiennych;
- 3) zbiorze stosunków między politycznymi zmiennymi z systemie międzynarodowym uważanym za istniejący w rzeczywistości;
- 4) jakimkolwiek zbiorze zmiennych oddziałujących na siebie¹.

Tak szerokie ujęcie systemu pozwoli na jego analizę uwzględniając następujące czynniki: elementy (aktorów), interakcje i strukturę.

System międzynarodowy badać można na kilku poziomach analizy:

- 1) systemu międzynarodowego jako całości współdziałających oraz współzależnych jednostek. Nie istnieje obecnie żadna doskonalsza forma, a poziom ten odnosi się do całej planety, przez co badanie wymaga gromadzenia olbrzymiej ilości danych;
- 2) podsystemów międzynarodowych w kontekście grup jednostek wyróżnionych z systemu ze względu na ich naturę lub częstotliwość i charakter interakcji. Przykładem są organizacje międzynarodowe;
- 3) jednostek rozumianych jako byty wystarczająco sile, niezależne i jednolite, aby zdolne były do podejmowania samodzielnych decyzji o własnym losie oraz dało się je odróżnić od innych. Przykładami jednostek w systemie mogą być państwa, narody lub korporacje transnarodowe;

---

¹ J. Dougherty, R. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations. A Comprehensive Survey*, Harper & Row Publishers, New York 1990, s. 136, tłumaczenie cyt. za: E. Cziomer, L. Zybilewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Kraków 2000, s. 95.

- 4) podjednostek będących specyficznymi zbiorami podmiotów indywidualnych w ramach jednostek, które mogą wpływać na ich zachowania (np. grupy lobbingowe);
- 5) podmiotów indywidualnych, stanowiących najniższy poziom analizy w większości z nauk społecznych²

Na potrzeby pracy szczególnie istotnym jest podsystem Basenu Pacyfiku bądź Azji i Pacyfiku, a w szczególności subregion Azji Południowo-Wschodniej. Wyjaśnienie przyjęcia przez pracę takiego podziału znajduje się w jej dalszej części. Warto jednak zaznaczyć, że według autorów przytoczonego powyżej podziału poziomów analizy nie należy traktować go jako źródła wyjaśnień żadnych procesów, lecz jedynie jako odnośniki ontologiczne, w których umiejscawia się objaśnienia i wyniki. Nie należy też wysnuwać z niego wniosków co do relacji zachodzących pomiędzy poziomami³.

1.1.2. Region

Współcześni badacze stosunków międzynarodowych i regionalizmu przyznają, że istniejące w powszechnej świadomości regiony są bardziej konstruktami wynikającymi z procedur badawczych lub koncepcji i aktywności politycznej, niż realnie istniejącymi w przestrzeni fizycznej tworam. Przyjmując następujące kryteria, można w różny sposób definiować granice poszczególnych regionów, a są nimi: homogeniczność geograficzna, kulturowa, polityczna; zakres wspólnych interesów, wspólnota historyczna, poziom zaangażowania państw we współpracę regionalną, rodzaj

---

² B. Buzan, R. Little, *International Systems in World History. Remaking the Study of International Relations*, Oxford University Press, New York 2000, s. 69.

³ *Ibidem*.

i intensywność zależności czy instytucjonalizacja współpracy regionalnej⁴.

Termin „Azja i Pacyfik” należy zrozumieć, rozbijając go na dwie części składowe. „Azja” odnosi się tutaj nie tylko do geograficznego położenia regionu, ale przede wszystkim jako swoista wspólnota kulturowo-cywilizacyjna. O ile w perspektywie miejscowych tradycji możemy raczej mówić o wielu cywilizacjach (chińskiej, japońskiej, koreańskiej, khmerskiej, wietnamskiej), niż o jednej uniwersalnej tradycji azjatyckiej, o tyle w perspektywie zachodniej potrafimy wyodrębnić wartości charakterystyczne dla większości cywilizacji Azji Wschodniej, takie jak: tradycja silnej władzy, uznanie i szacunek dla rodziny, drugorzędna rola kobiet w społeczeństwie, poleganie na nieformalnych rozwiązaniach w życiu społecznym oraz komunalizm wyrażający się w przywiązaniu do wspólnot lokalnych. Pacyficzna część regionu odnosi się do funkcji integrującej, jaką spełnia ocean. Na jego dwóch przeciwległych brzegach za pośrednictwem handlu i wymiany kulturowej dochodzi do zetknięcia się cywilizacji azjatyckich z cywilizacją Zachodu, czego efektem w II połowie XX wieku był gwałtowny rozwój cywilizacyjny państw azjatyckich, możliwy dzięki transferowi wiedzy i technologii. Z uwagi na fakt olbrzymiej różnorodności występującej w podsystemie regionu Azji i Pacyfiku, wynikającej między innymi z jego rozpiętości geograficznej czy mnogości występujących kultur, wyodrębniono z zastosowaniem powyższych kryteriów poziom subregionu Azji Południowo-Wschodniej.

Na Azję Południowo-Wschodnią składają się państwa takie jak: Birma, Wietnam, Laos, Kambodża, Tajlandia, Brunei, Malezja, Singapur, Indonezja, Filipiny oraz Timor Wschodni. Wszystkie te państwa łączy położenie geograficzne w strefie klimatu tropikalnego.

---

⁴ E. Haliżak, *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Wydawnictwo naukowe „Scholar”, Warszawa 1999, s. 51.

Większość z nich cechuje główna rola morza w gospodarce. Region ten przez wieki znajdował się pod wpływem dwóch wielkich cywilizacji: chińskiej i indyjskiej. Ponadto w dobie kolonializmu z uwagi na swoje położenie na drodze handlowej z Europy do Azji Wschodniej znacznie wcześniej niż w przypadku Chin i Japonii stał się obiektem zainteresowania państw kolonialnych. Warto podkreślić znaczenie geostrategiczne regionu, którego liczne cieśniny są ważnymi szlakami handlowymi. Większość państw, z wyjątkiem młodego państwa, jakim jest Timor Wschodni, należy do organizacji ASEAN⁵. Analizując subregion, nie można jednak zapomnieć o historycznych, ekonomicznych, kulturowych i politycznych związkach Azji Południowo-Wschodniej z pozostałymi częściami Azji i Pacyfiku oraz z silnymi wpływami dawnych państw kolonialnych.

1.1.3. Organizacja międzynarodowa

Przed rozpoczęciem analizy wpływu ASEAN na sytuację państw regionu warto pochylić się nad zagadnieniem definicji organizacji międzynarodowej. W niniejszej pracy organizację międzynarodową rozumie się jako zrzeszenie państw lub innych osób prawnych (najczęściej krajów związkowych lub stowarzyszeń) lub osób fizycznych z różnych krajów, powołane do życia dla realizacji zadań określonych w statucie. Tym samym dla istnienia organizacji niezbędne są 3 elementy: jej uczestnicy, cel powstania oraz dokument określający metody jego osiągnięcia⁶.

Z powyższego wynika również podział na międzynarodowe organizacje rządowe (*Governmental Organizations – GO*), których członkami są państwa i organizacje pozarządowe (*Non-Governmental Organizations – NGO*), które zrzeszają inne osoby prawne lub

---

⁵ *Ibidem*, s. 54.

⁶ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo Międzynarodowe Publiczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2004, s. 258.

fizyczne. Istnieje również podział na organizacje uniwersalne (Organizacja Narodów Zjednoczonych – ONZ) i regionalne (np. UE). Tym samym można zdefiniować ASEAN jako międzynarodową, regionalną organizację rządową⁷.

1.1.4. Bezpieczeństwo

Szeroką definicję bezpieczeństwa w języku polskim podaje *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*. „Bezpieczeństwo to stan, który daje poczucie pewności, i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie. Jedna z podstawowych potrzeb człowieka. Jest to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych. Wyróżnia się m.in. bezpieczeństwo globalne, regionalne, narodowe; bezpieczeństwo militarne, ekonomiczne, polityczne, publiczne, wewnętrzne, społeczne; bezpieczeństwo fizyczne, psychiczne, socjalne; bezpieczeństwo strukturalne i personalne⁸”. W tym kontekście bezpieczeństwo regionalne jest jednym z motorów zjawiska regionalizmu, który zakłada, że państwa samodzielnie nie są w stanie zaspokoić swojej potrzeby bezpieczeństwa, natomiast system globalny nie jest w stanie im go zapewnić. W takiej sytuacji państwom pozostaje do wyboru projekt autarkii (z niepowodzeniem wprowadzany w państwach totalitarnych) lub integracji regionalnej. Integracja regionalna oparta jest o wspólny interes państw dążących do maksymalizacji poziomu własnego bezpieczeństwa. Rosnące potrzeby i inte-

---

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. J. Kaczmarek, W. Łepkowski, B. Zdrodowski, Warszawa 2008, s. 14, [online] <https://mkuliczowski.pl/static/pdf/slownik.pdf> (dostęp: 27.03.2020 r.).

resy państw są źródłem dalszych procesów integracyjnych i rozwoju regionalizmu⁹. Prowadząc badania nad organizacjami i państwami, należy pamiętać, iż pierwotnym motywem konstytuujących ich pozycję w systemie jest zapewnienie bezpieczeństwa.

1.2. Historia ASEAN

Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej miało swój początek podczas Konferencji w Bangkoku, 8 sierpnia 1967 r.¹⁰ Zastąpiło wtedy istniejące od 1961 r. Stowarzyszenie Azji Południowo-Wschodniej (ASA – *Association of Southeast Asia*), w skład którego wchodziły Tajlandia, Malezja i Filipiny¹¹. Państwa, które wysłały swoich ministrów spraw zagranicznych na spotkanie założycielskie ASEAN to: Indonezja, Malezja, Tajlandia, Filipiny i Singapur. Reprezentanci państw założycielskich uchwalili wówczas wspólną Deklarację, której następujące cele wyznaczają ramy funkcjonowania organizacji:

- 1) przyspieszenie rozwoju ekonomicznego, społecznego i kulturalnego w regionie poprzez wspólny wysiłek w duchu równości i partnerstwa w celu wzmocnienia fundamentów dla dobrobytu i pokoju wspólnoty;
- 2) promocja regionalnego pokoju i stabilności przy respektowaniu zasad sprawiedliwości i rządów prawa pomiędzy narodami w zgodności z zapisami Karty Narodów Zjednoczonych;
- 3) wspieranie współpracy i pomocy w dziedzinie wspólnych interesów ekonomicznych, społecznych, kulturowych, technicznych, naukowych i administracyjnych;

---

⁹ E. Haliżak, *op. cit.*, s. 17.

¹⁰ J.M. Flores, J. Abad, *ASEAN at 30*, [online] https://asean.org/?static_post=asean-at-30 (dostęp: 5.05.2020 r.).

¹¹ *Ibidem*.

- 4) wzajemne wsparcie w formie szkoleń i udostępnienia infrastruktury edukacyjnej dla kluczowych dla rozwoju dziedzin;
- 5) większa współpraca dla zwiększenia efektywności rolnictwa i przemysłu, wzrostu handlu, poprawy infrastruktury transportowej i komunikacyjnej oraz ogólnego poziomu życia;
- 6) promocja badań nad regionem Azji Południowo-Wschodniej;
- 7) podtrzymanie dobrych relacji z organizacjami międzynarodowymi o podobnych celach oraz zacieśnienie bliższych relacji z nowopowstałymi¹²;

Z biegiem lat Stowarzyszenie powiększyło się o: Brunei (1984), Wietnam (1995), Laos i Mjanmę (1997) oraz Kambodżę (1999)¹³.

1.2.1. Przyczyny powstania ASEAN

Powody, dla których państwa Azji Południowo-Wschodniej zdecydowały się na zacieśnienie współpracy i stworzenie wspólnej organizacji, można podzielić na zewnętrzne, odnoszące się do sytuacji na arenie międzynarodowej poza regionem, oraz wewnętrzne, będące relacjami zachodzącymi pomiędzy przyszłymi państwami członkowskimi.

Głównym motorem napędowym zmian w regionie Azji w drugiej połowie XX wieku była dekolonizacja. Państwa europejskie w trakcie II wojny światowej nie były w stanie obronić swoich posiadłości kolonialnych przed ekspansją Japonii. W momencie jej kapitulacji w 1945 r. pozycję regionalnego lidera przejęły Stany Zjednoczone. Po zakończeniu drugiej wojny światowej dążyły one

---

¹² *The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration)*, Bangkok 8 sierpnia 1967, [online] <https://asean.org/the-asean-declaration-bangkok-declaration-bangkok-8-august-1967/> (dostęp: 29.04.2020 r.).

¹³ M. Grabowski, *Rywalizacja czy Integracja? Procesy i organizacje integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku na przełomie XX i XXI w.*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, s. 205.

do zachowania swoich wpływów w regionie poprzez powstrzymanie rozprzestrzeniania się idei komunistycznych. Przede wszystkim kładły nacisk na odbudowę ekonomiczną i tworzenie instytucji demokratycznych w Japonii oraz na terenie jej dawnych posiadłości¹⁴. W związku z tym już 4 lipca 1946 r. USA przyznały niepodległość swojej dawnej kolonii – Filipinom¹⁵. Tego samego dnia państwa te podpisały umowę o dzierżawę dwóch baz wojskowych przez USA na okres 99 lat na zasadach eksterytorialności¹⁶. 27 grudnia 1949 r. Holandia przyznała niepodległość Indonezji, dzięki silnej presji USA, które trzy miesiące wcześniej ostatecznie utraciły sojusznika w postaci Chin kontynentalnych po zwycięstwie komunistów 2 października 1949 r.¹⁷. Malaje po porażce Japonii powróciły tymczasowo pod zarząd Wielkiej Brytanii w formie założonego w 1946 r. Związku Malajskiego¹⁸. W wyniku okupacji w kraju załamał się przemysł oparty w znacznej części na eksporcie do USA, efektem czego był wzrost niepokoju społecznych i wybuch w latach 1948–1960 powstania malajskiego, wspieranego przez ZSRR i Chiny oraz brutalnie tłumionego przez Brytyjczyków¹⁹. W 1948 r. przekształcono dawne kolonie brytyjskie na Półwyspie Malajskim, z wyłączeniem Singapuru, w Federację Malajską, będącą *de facto* protektoratem²⁰. Federacja ogłosiła niepodległość od Wielkiej Brytanii 31 sierpnia 1957 r.²¹ Rok później niepod-

---

¹⁴ E. Haliżak, *op. cit.*, s. 134.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ CIA *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/my.html>, (dostęp: 1.06.2020 r.).

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

ległość uzyskał Singapur, który w latach 1963–1965 był częścią Federacji Malajskiej, jednak od 1965 r. pod rządami Partii Akcji Ludowej Lee Kwan Yew miasto-państwo obrało drogę niezależności²². Wyjątek w regionie stanowiła Tajlandia, która oficjalnie nigdy nie była pod panowaniem kolonialnym żadnego z mocarstw, a dzięki sprawnej polityce zagranicznej jako pierwsza rozpoczęła starania mające na celu rozpoczęcie procesu regionalnej integracji politycznej²³.

Jednakże wraz z wycofaniem się mocarstw zachodnich pomiędzy nowo powstałymi suwerennymi państwami pojawił się problem wytyczenia granic. Pretensje terytorialne w stosunku do swoich ziem wysuwały Filipiny, Indonezja i Malezja. Konflikt o prowincję Sabah w Północnej części Borneo pomiędzy Indonezją i Malezją doprowadził do niepowodzenia pierwszej próby regionalnej integracji, jaką była założona w 1961 r. ASA²⁴. Tajlandia, jako kraj istniejący już od wielu lat w niemal niezmiennych granicach, pełniła w tym sporze funkcję mediatora. ASEAN do dziś zajmuje się kwestią rozwiązywania sporów terytorialnych i mediacjami pomiędzy państwami członkowskimi a zewnętrznymi aktorami, czego przykładem może być opisany poniżej konflikt o Wyspy Spratly i Paracele²⁵. Ponadto z dekolonizacją związany był szereg problemów ekonomicznych. Państwa podległe służyły jako źródło surowców naturalnych i rynek zbytu dla towarów produkowanych w metropolii. Po uzyskaniu niepodległości dotychczasowe relacje gospodarcze osłabły. Próżnia spowodowana nową sytuacją polityczną

---

²² *Ibidem*.

²³ T. Khoman, *ASEAN Conception and Evolution*, [online] https://asean.org/?static_post=asean-conception-and-evolution-by-thanat-khoman, (dostęp: 29.04.2020 r.)

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ E. Haliżak, *op. cit.*, s. 414.

miała zostać wypełniona poprzez handel wewnątrzregionalny koodynowany przez nową organizację²⁶.

Sytuacja międzynarodowa na świecie po II wojnie światowej zdominowana została przez powstanie dwóch wrogich sobie bloków polityczno-gospodarczych: wschodnim i zachodnim. Państwa azjatyckie stanęły w obliczu zagrożenia, które wynikało z wybuchu konfliktu w Indochinach oraz aktywnej polityki Chińskiej Republiki Ludowej, polegającej na wspieraniu partyzanckich ruchów komunistycznych, których celem było wywołanie rewolucji w krajach regionu²⁷. W 1954 r. powstała istniejąca do 1977 r. Organizacja Paktu Azji Południowo-Wschodniej (SEATO – *Southeast Asian Treaty Organization*)²⁸, którego celem była obrona państw zrzeszonych przed wpływami komunistycznymi, jednakże wskazywano na jej nieefektywność związaną z oddaleniem geograficznym poszczególnych członków Sojuszu. Ścisła współpraca pomiędzy sąsiadami pozwoliłaby na szybsze reagowanie na niebezpieczeństwo niż w przypadku związku z silnymi militarnie, lecz odległymi mocarstwami²⁹.

Podsumowując, powstanie organizacji zajmującej się współpracą w dziedzinach ekonomii i bezpieczeństwa było kluczowe dla dalszego rozwoju państw Azji Południowo-Wschodniej. Nawiązując ściślejszą współpracę, kraje ASEAN stawiały czoła wyzwaniom gospodarczym, wkraczając na długą drogę integracji, sprzeciwiając się po części zjawiskom postkolonialnym, obecnym na przykład w Afryce. Wymiar bezpieczeństwa Deklaracji z Bangkoku przyczynił się z kolei do utrzymania niezależności państw członkowskich

---

²⁶ T. Khoman, *op. cit.*

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ E. Haliżak, *op. cit.*, s. 135.

²⁹ T. Khoman, *op. cit.*

od mocarstw zewnętrznych, głównie Chin, stawiających w tym czasie na eksport idei rewolucyjnych. Bez powołania organizacji regionalnej o tak szerokim zakresie współpracy, Azja Południowo-Wschodnia w dzisiejszej formie mogłaby nigdy nie zaistnieć.

1.2.2. Lata 1967–1989

Pierwsze lata współpracy ASEAN były znacząco utrudnione przez wciąż toczące się spory pomiędzy państwami członkowskimi oraz zakończony w 1975 r. konflikt wietnamski³⁰. Podczas spotkania w Kuala Lumpur w 1971 r. założycielska piątka podpisała Deklarację o Strefie Pokoju, Wolności i Neutralności w Azji Południowo-Wschodniej³¹. Dokument ten komunikował światowej opinii publicznej, że całe terytorium wszystkich państw członkowskich ASEAN wolne jest od jakiegokolwiek interwencji ze strony mocarstw zewnętrznych się wolnym od wszelkiej ingerencji ze strony zewnętrznych mocarstw. Kolejnym kamieniem milowym w dalszej integracji był szczyt ASEAN na indonezyjskiej wyspie Bali w 1976 r.³² Przyjęto wtedy dwa dokumenty: Deklarację o jedności ASEAN, która precyzowała pola i mechanizmy współpracy oraz Układ o przyjaźni i współpracy³³. Drugi z kolei dokument okazał się kluczowym dla dalszego funkcjonowania organizacji, ponieważ zawiera najważniejsze zasady współpracy respektowane do dzisiaj. Zaliczają się do nich między innymi: wzajemne poszanowanie niepodległości i suwerenności, prawo do kierowania własnym bytem niezależnie od zewnętrznych ingerencji, rozstrzyganie sporów wyłącznie pokojowymi środkami, odrzucenie groźby stosowania lub użycia siły oraz przede wszystkim nieingerencję w wewnętrzne

---

³⁰ E. Halizak, *op. cit.*, s. 412.

³¹ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 199.

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem.*

sprawy innych państw³⁴. Lata 70. to również czas ustanowienia Konferencji Post-ministerialnych (1977 r.), w celu prowadzenia wspólnego dialogu pomiędzy państwami ASEAN a Australią, Nową Zelandią, Koreą Południową, Japonią i Stanami Zjednoczonymi³⁵. Konferencje te odbywały się na poziomie spotkań wiceministrów, miały charakter bilateralny i odnosiły się wyłącznie do relacji dwustronnych. W roku 1977 powołano również Forum ASEAN-Japonia, którego celem było promowanie współpracy w dziedzinach pozapolitycznych³⁶.

Dobra koniunktura gospodarcza lat siedemdziesiątych wzmocniła pozycję polityczną ASEAN na tyle, aby mogła stać się głosem potępiającym wietnamską inwazję na Kambodżę w 1979 r. Państwa członkowskie we wspólnej odezwie domagały się wycofania wojsk Wietnamu z tego kraju. Głównie Tajlandia obawiała się zbyt znacznego wzrostu potęgi Wietnamu w regionie Indochin³⁷. Lata osiemdziesiąte przyniosły ASEAN pierwsze rozszerzenie o Państwo Brunei Darussalam w 1984 r., zaraz po uzyskaniu niepodległości od Wielkiej Brytanii³⁸. Fakt, że to małe, lecz bogate państwo dołączyło do ASEAN tydzień po uzyskaniu niepodległości, świadczy o sile i prestiżu organizacji. W obliczu obalenia dyktatury Marcosa na Filipinach trzeci szczyt ASEAN w 1987 r. udzielił poparcia dla nowego rządu Corazon Aquino³⁹.

---

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, s. 200.

³⁶ E. Haliżak, *op. cit.*, s. 413.

³⁷ Ch. Moon, *ASEAN international organization*, [online] <https://www.britannica.com/topic/ASEAN>, (dostęp: 29.04.2020 r.).

³⁸ E. Haliżak, *op. cit.*, s. 413.

³⁹ *Ibidem*.

1.2.3. Lata 1989–2000

Przełom lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych przyniósł światu zmiany, które wpłynęły również na region Azji Południowo-Wschodniej. Zakończenie zimnej wojny spowodowało wycofanie się USA ze wspierania antykomunistycznych stronnictw w regionie, co doprowadziło do demokratyzacji Filipin oraz zwiększenia swobód obywatelskich w Singapurze, Malezji, Tajlandii i Indonezji. Państwa ASEAN mogły skupić swoje wysiłki na rozwoju w warunkach pokoju i stabilizacji swojego najbliższego otoczenia.

Lata dziewięćdziesiąte w działalności ASEAN zdominowane zostały przez północne rozszerzenie o Wietnam, Laos, Kambodżę i Mjanmę⁴⁰. Rozszerzenie indochińskie możliwe było w dużej mierze dzięki wycofaniu wojsk wietnamskich z terytorium Kambodży w 1989 r. Dzięki temu w 1990 r. w Dżakarcie utworzono Najwyższą Radę Narodową Kampuczy, która wypracowała zawieszenie broni, podpisane w 1991 r. w Paryżu⁴¹. W kraju ustanowiono Tymczasową Administrację ONZ, która miała przygotować i nadzorować wybory do Zgromadzenia Ustawodawczego w 1993 r. Wkrótce po wycofaniu się wojsk z Kambodży Wietnam złożył wniosek o członkostwo w ASEAN. W 1992 r. wraz z Laosem uzyskał status obserwatora, a w 1995 r. stał się siódmym członkiem ASEAN⁴². W momencie rozwiązania Związku Radzieckiego w 1991 r. utracił on strategicznego sojusznika. Rząd Wietnamu zdecydował się na integrację w ramach ASEAN, aby nie popadać w zbyt dużą zależność polityczno-gospodarczą potężnego chińskiego sąsiada. W roku 1997 do Stowarzyszenia dołączył Laos i Mjanma⁴³. Dołączeniu Mjanmy towarzyszyły liczne kontrowersje związane z przestrzeganiem w tym

---

⁴⁰ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 205.

⁴¹ E. Haliżak, *op. cit.*, s. 414.

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem.*

kraju praw człowieka oraz powiązań najwyższych urzędników państwowych z kartelami narkotykowymi. Mjanma znajduje się na terenie tak zwanego złotego trójkąta, który leżąc na terenie kilku państw regionu, stanowi jedno z największych na świecie zagłębi produkcji opiatów. Jednakże wśród państw ASEAN wojskowa *junta* rządząca krajem miała potężnych sojuszników. Tajlandia, będąca historycznym wrogiem Mjanmy, w ostatnich latach XX wieku zmieniła swoją politykę względem tego państwa, upatrując w nim kuszący rynek dla rodzimego biznesu oraz źródło surowców energetycznych. Jednak również Malezja i Singapur również często nawiązywały kontakty handlowe z Mjanmą, pomimo sankcji nakładanych przez USA i ONZ na ten kraj. Naturalnym sojusznikiem w staraniach akcesyjnych Mjanmy była Indonezja rządzona przez *juntę* generała Suharto, jednak relacje dwustronne znacznie się ochłodziły po obaleniu indonezyjskiego dyktatora w 1998 r.⁴⁴ Włączenie Mjanmy w skład ASEAN było decyzją kontrowersyjną ze względu na gwałcone w tym kraju prawa człowieka, jednakże patrząc z perspektywy zasady nieingerencji w sprawy wewnętrzne oraz liczne związki gospodarcze Mjanmy i państw ASEAN jak najbardziej uzasadnioną⁴⁵. W 1999 r. do członkostwa dopuszczono Kambodżę, w której w 1998 r. doszło do złożenia broni przez ostatnie oddziały Czerwonych Khmerów, co rozpoczęło długi proces zbrodni popełnionych przez reżim. Opóźnienie w procesie aneksyjnym spowodowane było również przewrotem dokonany przez Hun Sena w 1997 r.⁴⁶

W 1991 r. wygasła umowa o dzierżawę baz USA w Filipinach. Strona filipińska oferowała przedłużenie umowy, jednakże USA nie

---

⁴⁴ M. Lubina, *Birma*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2014, s. 300–301.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ E. Haliżak, *op. cit.*, s. 422.

były zainteresowane ofertą. Propozycję udostępnienia swojego terytorium dla wojsk USA złożyły również Indonezja, Singapur i Tajlandia. Jednak wraz z wycofaniem się wojsk radzieckich z Wietnamu USA nie miały strategicznego interesu w utrzymywaniu drogich baz zamorskich. Zdecydowały się jedynie na podpisanie umów z Singapurem i Tajlandią o wykorzystaniu ich portów dla sił morskich. Państwa ASEAN obawiały się wzrostu znaczenia militarnego Chin i Japonii w regionie, dlatego w następnych latach zwiększały własne nakłady na siły zbrojne oraz wysuwały propozycje większej instytucjonalizacji bezpieczeństwa regionalnego⁴⁷.

Poważnym wyzwaniem dla ASEAN stał się wzrost potęgi Chin, ze szczególnym uwzględnieniem wysunięcia przez nie pretensji terytorialnych w stosunku do Wysp Spratly. Problem ten spotęgowany był faktem, że pretensje do archipelagu wysuwają nie tylko Chiny, ale również poszczególne państwa ASEAN (m.in. Filipiny i Wietnam). W styczniu 1992 r. parlament ChRL przyjął ustawę sankcjonującą zwierzchność Chin nad całym spornym obszarem Morza Południowochińskiego⁴⁸. W odpowiedzi na to w lipcu 1992 r. ASEAN przyjęło Deklarację o Morzu Południowochińskim, w której postulowano, aby spór rozwiązać metodami pokojowymi, nie uznając tym samym jednostronnego aktu Chin⁴⁹. Przełomowym w konflikcie był rok 1997, w którym przewodniczący ChRL Jiang Zemin po raz pierwszy spotkał się z przywódcami ASEAN. Docenił on wkład Stowarzyszenia w dobrosąsiedzkie stosunki oraz zaproponował przeprowadzenie konsultacji, celem znalezienia wspólnych rozwiązań problemu Wysp Spratly. Powszechnie uważa się, że taktyka przyjęta przez Zemina miała na celu odroczenie rozstrzygnięcia kwestii suwerenności nad Morzem Południowochińskim.

---

⁴⁷ *Ibidem*, s. 414–415.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 414.

⁴⁹ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 203.

Szczyt ASEAN-ChRL odbył się w ramach obchodów 30-lecia Stowarzyszenia, które odbyło się w formie konferencji w formule 9+3 (państwa członkowskie + Chiny, Japonia i Korea Południowa). Wydarzenie to nosi znamiona historycznego, ponieważ po raz pierwszy na taką skalę odbyło się spotkanie międzynarodowe bez udziału mocarstw zachodnich, a w szczególności USA⁵⁰.

Korzystna sytuacja polityczna wpływała na gospodarki ASEAN, których rządy rozpoczęły proces liberalizacji i zwiększania udziału w międzynarodowych rynkach. Podczas szczytu ASEAN w Singapurze w 1992 r. zdecydowano o utworzeniu Strefy Wolnego Handlu ASEAN⁵¹. Wśród przyczyn podjęcia tej decyzji można wymienić między innymi: formowanie się podobnych regionalnych ugrupowań integracyjnych w Europie i Ameryce, ekspansję gospodarczą ChRL, poprawę pozycji negocjacyjnej ASEAN w systemie międzynarodowym czy dalszy rozwój połączeń gospodarczych w ramach Stowarzyszenia. Strefa Wolnego Handlu weszła w życie w 2002 r. w ograniczonym zakresie ze względu na wynegocjowanie dodatkowego czasu dla mniej zamożnych państw na obniżenie stawek celnych. Rola strefy wolnego handlu jest często marginalizowana, z uwagi na jej uproszczony charakter. Państwa ASEAN nie zrezygnowały całkowicie z opłat celnych, lecz wyznaczyły pakiet towarów, na które znacząco obniżono cła. Poważnym problemem w pełnej implementacji strefy pozostają ograniczenia ilościowe oraz inne bariery pozataryfowe⁵².

W latach dziewięćdziesiątych ASEAN podejmowała aktywne działania zmierzające do zinstytucjonalizowania współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa transregionalnego. W tym celu w 1994 r. w Bangkoku powołano Forum Regionalne ASEAN,

---

⁵⁰ *Ibidem*, s. 416–419.

⁵¹ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 201.

⁵² *Ibidem*, s. 202–203.

w skład którego poza ówczesnymi członkami wchodził partnerzy dialogu: Australia, Japonia, Kanada, Nowa Zelandia, Republika Korei, USA, UE oraz partnerzy dialogu w składzie ChRL i Rosja, a także obserwatorzy: Laos, Papua-Nowa Gwinea i Wietnam. Jednakże poza ogólnymi deklaracjami chęci pokojowej współpracy, Forum nie udało się opracować szczegółowych ustaleń dotyczących jego funkcjonowania⁵³.

Istotnym uzupełnieniem dla postanowień szczytu w Singapurze z 1992 r. był szczyt ASEAN w Bangkoku w 1995 r. Zdecydowano wówczas o przyspieszeniu procesu redukcji stawek celnych oraz o usunięciu ograniczeń ilościowych i barier pozataryfowych, co było równie istotne, co decyzja dotycząca utworzenia Strefy Wolnego Handlu ASEAN. Podczas szczytu przyjęto również Traktat o Południowoazjatyckiej Strefie Wolnej od Broni Nuklearnej⁵⁴.

Największym wyzwaniem w działalności ASEAN w XX wieku był azjatycki kryzys gospodarczy z lat 1997–1998. ASEAN nie było w stanie zapobiec dewaluacji walut i przedsięwziąć kroków ratujących upadające gospodarki. Jednakże współcześnie winą za tak dotkliwe efekty kryzysu obarcza się USA, które przy współudziale Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) zablokowały pomoc dla krajów Azji Południowo-Wschodniej. Z kolei Chiny nie zdecydowały się na dewaluację yuana i wsparły kredytami upadające gospodarki ASEAN, co pomogło im wyjść z recesji. Wzmocniło to ducha azjatyckiej solidarności kosztem spadku zaufania do protekcjonistycznych Stanów Zjednoczonych⁵⁵.

Sam schyłek XX wieku przyniósł jeden z licznych kryzysów wizerunkowych, spowodowany agresywną polityką Indonezji w stosunku do mieszkańców Timoru Wschodniego, dawnej portugalskiej

---

⁵³ *Ibidem*, s. 203.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 203–204.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 207–209.

kolonii, która domagała się niepodległości. Armia indonezyjska dopuściła się pogromów na zwolennikach niepodległości, w wyniku którego śmierć poniosło około 2000 osób. W tej sytuacji interweniowała Rada Bezpieczeństwa ONZ, misję wojskową, dzięki której ustanowiono tymczasowy zarząd ONZ nad Timorem Wschodnim, aby w 2002 r. ogłosić jego niepodległość. Obecnie kraj ten stara się o członkostwo w ASEAN⁵⁶.

Lata 1989–2000 to dla ASEAN czas gwałtownego rozwoju terytorialnego i politycznego, ale przede wszystkim gospodarczego. Po raz pierwszy od powołania Stowarzyszenia jego liderzy rozpoczęli tak daleko idący proces wdrażania postanowień z Konferencji w Bangkoku z 1967 r. ASEAN wchodziło jednak w XXI wiek z licznymi problemami, takimi jak: odbudowa gospodarek po kryzysie azjatyckim, praworządność w państwach członkowskich, roszczenia terytorialne Chin względem Morza Południowochińskiego czy wycofanie się sił USA z regionu, co wytworzyło próżnię w systemie bezpieczeństwa.

1.3. Struktura organizacyjna ASEAN

W trakcie pierwszych dekad funkcjonowania ASEAN opierało swoją działalność głównie o spotkania szefów państw lub rządów swoich członków oraz ich ministrów. Organizacja miała niemal wyłącznie charakter międzyrządowy. Wraz z nastaniem nowego milenium zdecydowano o wprowadzeniu bardziej sformalizowanych ram stałej współpracy. W związku z tym, podczas trzynastego szczytu ASEAN w Singapurze w 2007 r., podpisano Kartę

---

⁵⁶ Oficjalna strona internetowa rządu Timoru Wschodniego, *History of East Timor*, [online] <http://www.easttimorgovernment.com/history.htm>, (dostęp: 30.04.2020 r.)

ASEAN⁵⁷. Karta jest przełomowym krokiem dla roli ASEAN w regionie, ponieważ zapewnia organizacji osobowość prawną oraz ramy instytucjonalne. Kodyfikuje również normy, zasady i wartości ASEAN, a także wyznacza współczesne cele organizacji. Dokument wszedł w życie 15 grudnia 2008 r. podczas spotkania Ministrów Spraw Zagranicznych państw członkowskich w Sekretariacie ASEAN w Jakarcie⁵⁸. O istotności Karty świadczą zmiany wprowadzone w tak ważnych dla funkcjonowania aspektach, jak:

- zwiększenie zakresu współpracy politycznej na najwyższym szczeblu,
- rozszerzenie pakietu wzajemnych zobowiązań,
- nowe ramy współpracy i osobowość prawną,
- nowe organy ASEAN,
- większa częstotliwość spotkań liderów ASEAN
- zwiększona rola Ministrów Spraw Zagranicznych ASEAN,
- nowe i wzmocnione kompetencje Sekretarza Generalnego organizacji⁵⁹,

1.3.1. Szczyt ASEAN

Najważniejszym organem organizacji jest Szczyt ASEAN, składający się z głów państw lub rządów państw członkowskich. Decyzje zapadające podczas Szczytu wyznaczają główne kierunki polityki organizacji. Podczas spotkań szczytu liderzy państw obradują nad kluczowymi problemami wdrażania celów ASEAN, a także sprawami zgłaszanymi przez organy niższych szczebli. Formułują

---

⁵⁷ Oficjalna strona internetowa ASEAN, <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 7.06.2020 r.).

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ *Ibidem.*

instrukcje dla Ministrów celem zwoływania spotkań międzyministerialnych *ad hoc* w sprawach dotyczących całej wspólnoty. W wypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej to Szczyt ma decydujący głos w sprawie wdrożenia odpowiednich akcji. Decyduje on również w sprawach opisanych w rozdziale VII i VIII Karty ASEAN, a mianowicie w polityce zewnętrznej ASEAN oraz we wprowadzeniu poprawek do Karty, a także w podejmowaniu decyzji w sprawie członków łamiących zasady Karty. Pozostałe kompetencje szczytu to powoływanie i rozwiązywanie Sektorowych Ciał Ministerialnych (SMB – *Sectoral Ministerial Bodies*) oraz wyznaczanie Sekretarza Generalnego ASEAN o statusie ministra. Karta zobowiązuje szefów państw lub rządów ASEAN do zwoływania Szczytu dwa razy do roku w kraju pełniącym aktualnie prezydencję oraz za każdym razem, kiedy zaistniała sytuacja wymagająca będzie zwołanie szczytu *ad hoc*⁶⁰.

O ile wymóg regularności organizowania spotkań Szczytu ASEAN korzystnie wpłynął na jakość współpracy (do 1992 r. odbyły się jedynie trzy Szczyty, do 2001 r. spotykano się co 3 lata, a do wprowadzenia Karty spotykano się corocznie), o tyle zasada jednomyślności w głosowaniach wyklucza możliwość forsowania bardziej odważnych rozwiązań. W trakcie przygotowania Karty organ doradczy, jakim była *Eminent Persones Group* (EPG) sugerował, aby część decyzji podejmowana była zwykłą lub kwalifikowaną większością głosów (2/3, 3/4) oraz aby wykluczyć z głosowania państwo, nad którym toczy się debata o złamaniu postanowień Karty. Obecnie państwo oskarżone na Szczycie o złamanie zasad Karty ma prawo weta, tym samym staje się sędzią we własnym procesie⁶¹. Wyjątkiem w jednomyślności Szczytu jest formuła ASEAN

---

⁶⁰ *The ASEAN Charter*, Roz. IV, art. 7., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 7.06.2020 r.).

⁶¹ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 223–224.

minus X, która pozwala danemu krajowi wycofać swoje zobowiązania integracyjne w wypadku decyzji dotyczącej wspólnoty ekonomicznej. Dzięki temu integracja ekonomiczna może postępować nawet, jeśli nie ma konsensusu w danej sprawie. Państwo korzystające z formuły ASEAN minus X może jednakże w dowolnym momencie zmienić swoją decyzję i włączyć się w integrację z pozostałymi państwami członkowskimi⁶².

1.3.2. Rada Koordynacyjna ASEAN

Organ ten składa się z Ministrów Spraw Zagranicznych państw członkowskich ASEAN oraz zbiera się przynajmniej dwa razy w roku na spotkania w państwie. Do kompetencji Rady zaliczyć można:

- przygotowywanie spotkań Szczytu ASEAN,
- koordynowanie i implementację postanowień i decyzji Szczytu ASEAN,
- koordynację współpracy rad poszczególnych Wspólnot ASEAN (Gospodarczej, Politycznej i Bezpieczeństwa, Społeczno-Kulturalnej),
- koordynowanie raportów poszczególnych ciał ASEAN podczas Szczytów,
- zatwierdzanie zastępców Sekretarza Generalnego,
- wypełnianie wszelkich zadań narzuconych przez Kartę lub zleconych przez Szczyt ASEAN⁶³.

W swojej działalności Rada Koordynacyjna wspierana jest przez odpowiednich wyższych urzędników. Ma ona również potencjał stania się podstawowym organem wykonawczym ASEAN, jeżeli

---

⁶² *Ibidem*, s. 214.

⁶³ *The ASEAN Charter*, Roz. IV, art. 8., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 7.06.2020 r.).

państwa członkowskie zdecydowałyby się na rozszerzenie jej kompetencji w drodze dalszej integracji⁶⁴.

1.3.3. Rady Wspólnot ASEAN i Sektorowe Ciała Ministerialne ASEAN

Na Rady Wspólnot ASEAN składają się trzy ciała: Rada Wspólnoty Politycznej i Bezpieczeństwa, Rada Wspólnoty Gospodarczej i Rada Wspólnoty Społeczno-Kulturalnej ASEAN. Każda Rada Wspólnot ma pod swoim zarządem odpowiadające zakresowi ich działań Sektorowe Ciała Ministerialne ASEAN. Każde państwo członkowskie deleguje swojego reprezentanta do każdej z Rad Wspólnot. Wspólnymi celami Rad są: wdrażanie decyzji Szczytów ASEAN, koordynacja różnych sektorów oraz przedstawianie raportów przed Radą Koordynacyjną i Szczytem. Rady mają obowiązek odbywania spotkań minimum dwa razy w roku⁶⁵.

Rolą Sektorowych Ciał Ministerialnych ASEAN jest przede wszystkim wdrażanie decyzji Szczytów ASEAN w ramach poszczególnych sektorów. Funkcjonują zgodnie z przyznanym im przez wyższe organy mandatem. Mają również na celu wzmocnienie integracji w odnośnych sektorach. Ciała ministerialne mają obowiązek składania regularnych raportów ze swoich prac wyższym organom. Mogą one, na podstawie Aneksu 1 Karty ASEAN, posiadać organy zależne, na które delegują część swoich uprawnień⁶⁶.

---

⁶⁴ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 224–225.

⁶⁵ *The ASEAN Charter*, Roz. IV, art. 9., [online] <http://asean.org/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/>, (dostęp: 7.06.2020 r.).

⁶⁶ *The ASEAN Charter*, Roz. IV, art. 10., [online] <http://asean.org/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 7.06. 2020 r.).

1.3.4. Sekretarz Generalny ASEAN i Sekretariat ASEAN

Sekretarz Generalny ASEAN jest wybierany przez Szczyt na nieodnawialną pięcioletnią kadencję na podstawie alfabetycznej rotacji krajów członkowskich. Obecnie (kadencja 2018–2022) funkcję tę pełni Lim Jock Hoi z Brunei. Karta narzuca członkom Szczytu, aby w wyborze nowego Sekretarza brano pod uwagę czynniki takie jak prawość, zdolności, doświadczenie oraz równość płci. Do obowiązków Sekretarza Generalnego ASEAN należy: pośredniczenie pomiędzy państwami członkowskimi, koordynowanie działań organizacji, łagodzenie sporów i osiąganie konsensusu między członkami, monitorowanie procesu wdrażania decyzji i postanowień Szczytu, a następnie przedstawianie ich wyników w formie raportu, uczestnictwo w obradach Szczytu ASEAN, Rady Koordynacyjnej, poszczególnych Rad Wspólnot i obradach innych ważnych ciał ASEAN, prezentowanie punktu widzenia ASEAN podczas spotkań z zewnętrznymi partnerami w zgodzie z wytycznymi przygotowanymi przez Sekretariat oraz rekomendowanie kandydatów na stanowisko czterech Zastępców Sekretarza przed Radą Koordynacyjną⁶⁷. Sekretarz Generalny jest zwierzchnikiem całej administracji ASEAN. Zastępcy mają status równy randze wiceministra. Dwoch z nich wybieranych jest na nieodwołalne kadencje trwające 3 lata w oparciu o klucz geograficzny, natomiast druga para, wybierana w oparciu o kryterium merytoryczne, może być wybrana dwa razy na kadencję trzyletnią. Poszczególni zastępcy mają odpowiadać za jedną z trzech wspólnot, a także za stosunki zewnętrzne, budżet i sprawy administracyjne. Każdy z nich musi pochodzić z innego kraju⁶⁸.

---

⁶⁷ *The ASEAN Charter*, Roz. IV, art. 11., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 7.06. 2020 r.).

⁶⁸ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 226.

Zadaniem Sekretariatu ASEAN jest wsparcie Sekretarza Generalnego w wykonywaniu obowiązków, jakie wymaga od niego Karta i Szczyt ASEAN. Został ustanowiony w 1976 r. podczas Szczytu ASEAN na Bali⁶⁹. Wtedy do jego zadań, podobnie jak obecnie, należało inicjowanie, koordynowanie i wdrażanie działań ASEAN. Karta zobowiązuje Sekretariat do utrzymywania najwyższych standardów integralności, efektywności i kompetencyjności w wykonywaniu swoich obowiązków. Urzędnicy Sekretariatu mają zakaz pobierania instrukcji od zewnętrznych aktorów oraz nakaz poszanowania godności urzędu, jaki piastują. Państwa Członkowskie ASEAN zobowiązały się do zaniechania prób wpływania na decyzje podejmowane przez Sekretarza Generalnego i pracowników Sekretariatu⁷⁰.

1.3.5. Komitet Stałych Przedstawicieli przy ASEAN

Nowością, jaką wprowadziła Karta ASEAN, było powołanie Komitetu Stałych Przedstawicieli przy ASEAN. Komitet ma swoją siedzibę w Jakarcie, a w jego skład wchodzi reprezentanci państw członkowskich o randze ambasadorów. Do jego zadań należy m.in.: wpieranie prac Rad Wspólnot i Sektorowych Ciał Ministerialnych ASEAN, koordynowanie Sekretariatów Narodowych ASEAN, łączność z Sekretarzem Generalnym i Sekretariatem w sprawie bieżącej działalności, ułatwianie współpracy ASEAN z zewnętrznymi partnerami oraz spełnianie zadań delegowanych przez Radę Koordynacyjną ASEAN⁷¹.

---

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *The ASEAN Charter*, Roz. IV, art. 11., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 7.06.2020 r.).

⁷¹ *The ASEAN Charter*, Roz. IV, art. 12., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 7.06.2020 r.).

1.3.6. Sekretariaty Narodowe ASEAN oraz pozostałe organy

Każde państwo członkowskie zobowiązane jest do założenia na swoim terytorium Narodowego Sekretariatu ASEAN. Mają one pełnić następujące funkcje: skupianie działań ASEAN w danym państwie, informowanie o działalności ASEAN na poziomie krajowym, koordynowanie i implementacja postanowień ASEAN, wsparcie w przygotowywaniu spotkań ASEAN na terenie danego kraju, promocja świadomości o wspólnej tożsamości członków ASEAN, budowanie społeczności⁷².

Pozostałe organy wymienione w Karcie ASEAN to funkcjonująca obecnie Międzyrządowa Komisja ds. Praw Człowieka ASEAN, odpowiadająca przed Radą Koordynacyjną ASEAN, oraz Fundacja ASEAN, podlegająca Sekretarzowi Generalnemu. Celem Komisji jest pilnowanie przestrzegania praw człowieka w ASEAN, natomiast głównym celem Fundacji jest wspieranie powstania w ramach wspólnoty społeczeństwa obywatelskiego⁷³.

1.4. Podsumowanie

Celem I rozdziału pracy miało być wprowadzenie czytelnika w jej ogólną problematykę. W części pierwszej skupiono się na kwestiach definicyjnych. Następnie dzięki analizie historycznej przybliżono okoliczności powstania organizacji i jej pierwsze dekady funkcjonowania, co stanie się bazą dla dalszych rozważań o wpływie ASEAN na państwa członkowskie w XXI wieku. Ostatnia część, prezentująca krótką analizę najważniejszych organów

---

⁷² *The ASEAN Charter*, Roz. IV, art. 13., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 7.06.2020 r.).

⁷³ *The ASEAN Charter*, Roz. IV, art. 14., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 7.06.2020 r.).

ASEAN, pozwala zrozumieć, jak działa organizacja i jakie kompetencje przyznano poszczególnym jej ciałom. Po przeanalizowaniu dotychczasowego materiału badawczego dojść można do kilku wniosków. Po pierwsze, ASEAN powstało w momencie chaotycznym dla stosunków międzynarodowych regionu. Do pierwotnych przyczyn jego powstania zaliczyć można potrzebę bezpieczeństwa. Wraz z normalizacją sytuacji w regionie prym wiodły sprawy ekonomiczne. Zakończenie wojny wietnamskiej i konfliktu w Kambodży umożliwiło znaczące rozszerzenie północne ASEAN, co przyniosło jednak wiele nowych problemów, związanych z integracją gospodarczą słabiej rozwiniętych państw z mocniejszymi gospodarkami państw założycielskich oraz kwestie ochrony praw człowieka. ASEAN w XXI wiek wkroczyło z rosnącym potencjałem politycznym, ale również z wieloma bolesnymi problemami wewnętrznymi. Receptą na kryzys wewnętrzny miało być wprowadzenie nowego ładu instytucjonalnego dzięki uchwaleniu Karty ASEAN. O ile wprowadzona struktura organizacyjna odpowiada kształtem innym nowoczesnym rządowym organizacjom międzynarodowym, o tyle zakres kompetencji przyznanych instytucjom ponadnarodowym jest znikomy. Wciąż większość kompetencji należy do instytucji międzyrządowych, co sprzeczne jest z powszechną opinią, jakoby ASEAN miało być azjatyckim odpowiednikiem Unii Europejskiej. Następna część pracy skupi się na problemach, jakie ASEAN napotkało w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku w relacjach ze swoimi Państwami Członkowskimi. Ostatni rozdział stanowić będzie próbę oceny wpływu ASEAN na obecną sytuację w państwach członkowskich.

Rozdział II: Działalność ASEAN w XXI w.

Pierwsze lata nowego milenium zaowocowały mnogością istotnych wydarzeń na arenie międzynarodowej, które przyczyniły się do spadku poziomu światowego bezpieczeństwa oraz pojawienia się potrzeby reagowania przez państwa na nieuświadomione wcześniej zagrożenia. Poczucie niebezpieczeństwa i niepewnej przyszłości było czynnikiem motywującym współpracujące ze sobą państwa do zacieśniania szeroko pojętej współpracy. Poniższy rozdział w pierwszej kolejności przedstawia najważniejsze kamienie milowe integracji ASEAN w XXI w. Pomija on jednakże szczegółowy opis postanowień Karty ASEAN, ponieważ jej dokładniejsza analiza znalazła się w rozdziale I. Następnie praca charakteryzuje organy i instrumenty Stowarzyszenia odpowiedzialne za jego relacje zewnętrzne. Ponadto rozdział ma za zadanie wyjaśnić, w jaki sposób ASEAN koordynuje współpracę militarną pomiędzy państwami członkowskimi oraz zewnętrznymi aktorami. Na końcu rozdziału znaleźć można analizę działań, które podjęła organizacja w roku 2020 w obliczu globalnej pandemii SARS-COV 2. Materiał zgromadzony w rozdziale II pozwoli na stworzenie podstawy dla lepszego zrozumienia wpływu ASEAN na sytuację polityczną, ekonomiczną i militarną państw członkowskich Stowarzyszenia, który stanowiąc będzie zwieńczenie pracy w rozdziale III.

2.1. Integracja regionalna ASEAN w XXI w.

Pierwszą dekadę XXI wieku otworzył VII szczyt ASEAN w Badar Seri Begawan w Sułtanacie Brunei w 2001 r.⁷⁴ Do najważniejszych ustaleń spotkania głów państw i rządów ASEAN zaliczyć

---

⁷⁴ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 209.

można przyjęcie dwóch dokumentów: Deklaracji ASEAN w sprawie Wspólnych Działań Antyterrorystycznych oraz Deklaracji VII Szczytu w sprawie HIV/AIDS⁷⁵. Pierwsza z deklaracji odwołuje się do ataków z 11 września na wieże *World Trade Centre* i Pentagon w USA. Poza ogólnym potępieniem wszelkich aktów terroru, przywódcy państw ASEAN zobowiązali się w nim do: przeglądu krajowych systemów przeciwdziałania terroryzmowi, ratyfikacji przez państwa członkowskie międzynarodowych traktatów dotyczących zwalczania terroryzmu, poprawy przepływu informacji pomiędzy krajowymi jednostkami antyterrorystycznymi, budowania międzynarodowego systemu szkoleniowego dla tychże oraz do wzmocnienia głosu ASEAN w sprawie współpracy antyterrorystycznej w ramach formuły ASEAN +3 i Forum Regionalnego ASEAN⁷⁶. Podczas szczytu, poza wymienionymi, poruszono również kwestię potrzeby ściślejszej współpracy ekonomicznej, a także opracowania Mapy dla Integracji ASEAN (*Roadmap for Integration of ASEAN*)⁷⁷, której zadaniem było wyznaczenie kolejnych etapów integracji. Kolejny szczyt organizacji odbył się w 2002 r. w stolicy Kambodży⁷⁸. Do najważniejszych postanowień szczytu zaliczyć należy podpisanie następujących dokumentów:

1. Porozumienie ASEAN w sprawie turystyki,
2. Porozumienie ramowe w sprawie kompleksowej współpracy ASEAN i Chińską Republiką Ludową,
3. Wspólna deklaracja ASEAN i Japonii w sprawie całościowego partnerstwa gospodarczego,

---

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ 2001 *ASEAN Declaration on Joint Action on Counter Terrorism*, [online] https://asean.org/?static_post=2001-asean-declaration-on-joint-action-to-counter-terrorism (dostęp: 7.11.2020 r.).

⁷⁷ M. Grabowski *op. cit.*, s. 210.

⁷⁸ *Ibidem*.

4. Deklaracja w sprawie postępowania stron na Morzu Południowochińskim,
5. Deklaracja w sprawie współpracy przy nietradycyjnych kwestiach bezpieczeństwa⁷⁹.

Podczas szczytu odbył się również szczyt ASEAN-Indie, który od tego czasu miał odbywać się corocznie⁸⁰. Ilość podpisanych dokumentów i deklaracji świadczyć może o intensyfikacji integracji państw. Zauważyć można, że umowy z Phnom Penh odnoszą się głównie do współpracy ekonomicznej i w dziedzinie bezpieczeństwa, natomiast brak deklaracji o zacieśnianiu współpracy politycznej w ramach aktualnie obowiązującej formuły organizacji.

Kamieniem milowym w definiowaniu współpracy politycznej ASEAN była konferencja na Bali w 2003 r. W Deklaracji w sprawie jedności ASEAN – Bali Concord II przywódcy państw członkowskich zapowiedzieli reformę organizacji na podstawie trzech filarów: Wspólnoty Bezpieczeństwa, Wspólnoty Ekonomicznej i Wspólnoty Społeczno-Kulturalnej⁸¹. Warto zauważyć, że trójfilarowa struktura organizacji mogłaby nawiązywać do struktury Unii Europejskiej, jednakże przywódcy ASEAN nie zdecydowali się na rozszerzenie współpracy w dziedzinie współpracy policyjnej i sądowej w sprawach karnych oraz państwom członkowskim pozostawiono nieograniczone uprawnienia w dziedzinie prowadzenia niezależnej polityki zagranicznej. Na Bali założono realizację planu do roku 2020, co zdecydowanie przyspieszono, gdyż decyzja o filarowej strukturze organizacji zapadła już w 2007 r., natomiast jak zostanie to udowodnione niżej, cel ten nie został osiągnięty całkowicie, a zatem nadużyciem byłoby porównanie trójfilarowej struktury

---

⁷⁹ *Ibidem*, s. 211.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem* s. 212.

ASEAN do struktury UE pomiędzy Traktatem z Maastricht i Traktatem Lizbońskim.

Kolejny szczyt ASEAN z 2004 r. (w Wientianie w Laosie) opracował tak zwany Program Działań z Wientianu. Dokument ten stanowił doprecyzowanie celów integracji w ramach trzech filarów, zadeklarowanych na konferencji balijskiej. Określał on również metody implementacji nowych polityk wspólnotowych, a także mechanizmy ich monitoringu i ewaluacji⁸². Podczas jedenastego szczytu ASEAN w 2005 r. w Malezji zajmowano się głównie pracami nad opracowaniem Karty ASEAN, której projekt przyjęto w 2007 r. podczas szczytu w Cebu. Na Filipinach przyjęto również Konwencję ASEAN w sprawie przeciwdziałania Terroryzmowi, która była rozszerzeniem Deklaracji z 2001 r. o nowe formy współpracy służb specjalnych⁸³. Na kolejnym szczycie w 2007 r. w Singapurze podpisano Kartę ASEAN, która poza reformą instytucjonalną i nadaniu organizacji osobowości prawnej, zadeklarowała powstanie Ciała do spraw Praw Człowieka, które ostatecznie powstało w 2009 r. pod nazwą Międzyrządowa Komisja ASEAN do spraw Praw Człowieka, jednakże organ ten nie jest wyposażony w żadne instrumenty, mogące bezpośrednio wpływać na sytuację przestrzegania praw człowieka w poszczególnych państwach członkowskich⁸⁴. Pierwszą dekadę XXI wieku zakończył szczyt w Hanoi, mający miejsce w 2010 r. Spotkanie to poświęcone było spójności organizacji, odbudowie gospodarek po kryzysie z 2008 r. oraz zmianom klimatycznym. Efektem obrad było przyjęcie Ogólnego planu

---

⁸² *Vientiane Action Programme (VAP) 2004–2010* [online] <https://www.asean.org/storage/images/archive/VAP-10th%20ASEAN%20Summit.pdf>, (dostęp: 8.11.2020 r.).

⁸³ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 214–215.

⁸⁴ *Ibidem*.

na rzecz spójności ASEAN oraz podpisanie szeregu umów o partnerstwie strategicznym z krajami Azji Wschodniej⁸⁵.

Integracja w kolejnych latach przebiegała pod kątem dalszego formalnego przygotowania ASEAN do funkcjonowania w ramach Wspólnoty Gospodarczej. W 2011 r. przyjęto Plan działania w sprawie osiągnięcia Milenijnych Celów Rozwoju oraz rozpoczęto prace nad przyjęciem Porozumienia Ramowego w sprawie Całościowego Regionalnego Porozumienia Ekonomicznego (RECP – *Regional Economic Comprehensive Partnership*), a także podpisano Deklarację o Wspólnocie ASEAN w globalnej wspólnocie narodów – *Bali Concord III*⁸⁶. Podczas szczytu w Kambodży w 2012 r. doszło do rozpoczęcia prac nad szczegółami RECP, w tym do przyjęcia dwóch ważnych dla współpracy transgranicznej dokumentów: Porozumienia w sprawie ASEAN wolnego od narkotyków oraz Porozumienia w sprawie przepływu osób⁸⁷. Dalsze kwestie bezpieczeństwa transnarodowego, włączając w to problematykę chorób zakaźnych, klęsk żywiołowych, polityki żywnościowej, zatrudnienia i antyprzemocową omawiano podczas szczytu w 2013 r. w Bendar Seri Begawan⁸⁸. Szczyt w Naypyidaw z 2014 r. odbył się przy licznych protestach ze strony państw zachodnich, które od lat oskarżają rządy birmańskie o łamanie praw człowieka. Liderzy ASEAN przyjęli wtedy Deklarację z Naypyidaw w sprawie Wspólnoty ASEAN po 2015 r., która nie zapowiadała jednakże żadnych rewolucyjnych zmian w kształcie dotychczasowej integracji. Zadeklarowano jedynie wzmocnienie finansowania Sekretariatu ASEAN w Dżakarcie

---

⁸⁵ *Ibidem*, s. 216.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 215.

oraz potępiono chińską politykę roszczenia pretensji do Morza Południowochińskiego, co było swoistym precedensem, uwzględniając zasadę nieingerencji ASEAN⁸⁹.

Podczas dwudziestego siódmego szczytu ASEAN w Kuala Lumpur ogłoszono przyjęcie Deklaracji utworzenia Wspólnoty ASEAN po 2015 r. oraz założeń rozwoju ASEAN do 2025 r. Wizja ASEAN do roku 2025 nie zawiera jednakże żadnych przełomowych rozwiązań w ramach filarowej struktury organizacji. W ramach Wspólnoty Bezpieczeństwa potwierdzono po raz kolejny chęć pokojowej współpracy pomiędzy członkami oraz poszanowanie własnych różnic kulturowych, wystrzegając się wszelkich form ekstremizmu, będącemu największym zagrożeniem dla bezpieczeństwa wewnętrznego ASEAN. Potwierdzono również respektowanie przez członków Stowarzyszenia praw człowieka, a także standardów demokratycznego państwa prawa, jakkolwiek wielu członków organizacji wciąż mierzy się z zarzutami o łamanie podstawowych praw i swobód swoich obywateli. Państwa ASEAN podtrzymały również założenie, iż region Azji Południowo-Wschodniej ma pozostać strefą wolną od broni nuklearnej, a także to, że państwa członkowskie nie będą rozwijać innych form broni masowego rażenia. Zapowiedziano również dalszą współpracę wewnątrz i na zewnątrz organizacji, celem rozwiązania sporów terytorialno-morskich⁹⁰. W ramach wizji na rok 2025 dla Wspólnoty Gospodarczej ASEAN przewidziano wzmocnienie konkurencyjności rynku ASEAN poprzez dostosowanie go do panujących globalnie trendów z uwzględnieniem wprowadzenia ułatwień w przepływie

---

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *ASEAN Community Vision 2025*, [online] <https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/2015/November/aec-page/ASEAN-Community-Vision-2025.pdf>, (dostęp: 16 listopada 2020 r.).

świadczonych usług oraz wiedzy i technologii, szczególnie dotyczących tak zwanej zielonej energii i nauk komputerowych⁹¹. Dotychczasowe sukcesy w integracji gospodarczej ASEAN opartej na przepływie dóbr materialnych wróżą pomyślną przyszłość zacieśnieniu współpracy w sektorze usługowym. Wspólnota Społeczno-Kulturalna ASEAN w 2025 r. ma stać się społeczeństwem o wysokim poziomie życia, opierającym się o rozwój oraz aktywnie przeciwstawiającym się zagrożeniom, jakie przynosi współczesny świat. Wspólnota szczególnie naciska na ochronę praw kobiet, dzieci i młodzieży, seniorów, niepełnosprawnych, migrantów oraz wszelkich prześladowanych mniejszości⁹². Wizja współpracy społeczno-kulturowej ASEAN wydaje się szczególnie trudnym zagadnieniem dla szefów państw i rządów organizacji. Różnorodność tradycji, religii czy etniczności regionu od lat była zarzewiem konfliktów między poszczególnymi grupami. Choć wizja jest ambitna, warto zwrócić uwagę, że największym wyzwaniem dla jej implementacji będzie nierównomierny poziom rozwoju społecznego na terenie całego ASEAN. Szczególnie pomiędzy państwami-założycielami a młodszymi członkami z północnej części regionu. Także kwestie religijne mogą budzić zastrzeżenia co do skuteczności wdrożenia wizji. Tym samym kwestie spójności kulturowej ASEAN nadal pozostają największym wyzwaniem dla tej organizacji.

Podczas kolejnego szczytu ASEAN w Laosie przywódcy Stowarzyszenia dyskutowali głównie na temat ochrony środowiska, zmniejszania różnic rozwojowych, ułatwień dla handlu małych, średnich i wielkich przedsiębiorstw oraz wzmocnienia współpracy nad kulturalnym dziedzictwem państw regionu⁹³. Ponadto podczas

---

⁹¹ *Ibidem.*

⁹² *Ibidem.*

⁹³ *Chairman's Statement of the 28th and 29th ASEAN Summits, Vientiane, 6–7 September 2019*, [online] <https://asean.org/wp-content/uploads/2016/08/Final->

szczytu przyjęto Wspólną deklarację ASEAN i Australii w sprawie współpracy w zwalczaniu międzynarodowego terroryzmu⁹⁴. Niezwykle istotnym z uwagi na rosnące napięcia na Półwyspie Koreańskim oraz czystkami etnicznymi w Birmie w 2017 r. były dwa szczyty w 2017 r. na Filipinach, podczas których największy kapitał polityczny zbił nowy prezydent Filipin, Rodrigo Duterte, którego kontrowersyjne metody walki z kartelami narkotykowymi wzbudzają kontrowersje wśród światowej opinii publicznej. W swoim przemówieniu prezydent Filipin podkreślał, że warunkiem dobrobytu całego regionu jest międzynarodowa współpraca w zwalczaniu przestępczości narkotykowej. Nie odniósł się natomiast do kwestii wycofania się Filipin z wygranej sprawy przed Trybunałem Arbitrażowym w Hadze, dotyczącej sporu z Chinami na Morzu Południowochińskim, ograniczając się jedynie do zapewnienia, że Filipiny, jak i całe ASEAN nadal przestrzegają będą zasady pokojowego rozwiązywania sporów terytorialnych⁹⁵.

W wyniku szczytu ASEAN w Singapurze w 2018 r. uchwalono ważny z punktu widzenia rozwoju ekonomicznego regionu dokument, jakim jest *ASEAN Smart Cities Framework*. Plan ten zakłada dynamiczny rozwój ekonomiczno-społeczny największych ośrodków miejscach regionu z wykorzystaniem nowoczesnych i ekologicznych rozwiązań. Cele planu pokrywają się z celami Wizji ASEAN 2025, kładąc nacisk na rozwój nie tylko infrastruktury, ale

---

Chairmans-Statement-of-the-28th-and-29th-ASEAN-Summits-rev-fin.pdf, (dostęp: 16.11.2020 r.).

⁹⁴ *ASEAN-Australia Joint Declaration for Cooperation to Combat International Terrorism*, [online] https://asean.org/wp-content/uploads/2016/09/ASEAN-Australia-Joint-Declaration_adopted.pdf (dostęp: 16.11.2020 r.).

⁹⁵ R. Tomański, *Filipiny: Otwierając szczyt ASEAN Duterte apeluje o walkę z narkotykami*, [online] <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1039314,filipiny-otwierajac-szczyt-asean-duterte-apeluje-o-walke-z-narkotykami.html> (dostęp: 18.11.2020 r.).

również na wdrażanie nowych, bardziej efektywnych metod zarządzania publicznego, współpracę rządów z sektorem prywatnym oraz stymulację tworzenia nowych miejsc pracy w sektorach informatycznym i nowych technologii⁹⁶.

Podczas trzydziestego piątego szczytu ASEAN w 2019 r. w Bangkoku najważniejszą z omawianych kwestii były negocjacje w sprawie RCEP, będącego konkurencyjną do wycofanej przed Donalda Trumpa w 2017 r. propozycji Stanów Zjednoczonych, jakim był projekt Partnerstwa Transpacyficznego Baraca Obamy⁹⁷. W negocjacje zaangażowane poza krajami ASEAN były: Chiny, Indie, Japonia, Korea Południowa, Australia i Nowa Zelandia. Negocjacje w sprawie kompleksowej umowy handlowej, na nowo definiującej stosunki ekonomiczne w regionie, zostały zachwiane przez napięcia na linii Pekin-Nowe Delhi. Indie zawiesiły swoje członkostwo przy stole negocjacyjnym, co spotkało się z zaniepokojeniem państw ASEAN, które obawiają się zdominowania układu o wolnym handlu przez potężną chińską gospodarkę. Ponadto uczestnicy szczytu zadeklarowali podpisanie Kodeksu Postępowania na Morzu Południowochińskim do 2021 r.⁹⁸

Rok 2020 przyniósł nieoczekiwane zmiany w postaci światowej pandemii SARS COV-2, której wpływ na ASEAN zostanie opisany bardziej szczegółowo na dalszych stronach tej pracy. Na początku roku 2020, wykorzystując panujący na arenie międzynarodowej chaos, Chiny dopuściły się poważnych naruszeń wód terytorialnych państw ASEAN na Morzu Południowochińskim. Jednak pomimo

---

⁹⁶ *ASEAN Smart Cities Framework*, [online] <https://asean.org/storage/2012/05/ASEAN-Smart-Cities-Framework.pdf> (dostęp: 19.11.2020 r.).

⁹⁷ M. Chatys, *Focus OSA #115: Polityka w ASEAN*, [online] <http://osa.uni.lodz.pl/?p=9955> (dostęp: 19.11.2020 r.).

⁹⁸ *Ibidem*.

tarć i faktu, że część spotkań liderów państw i rządów musiała odbywać się zdalnie, podczas 37. szczytu ASEAN w Hanoi państwa członkowskie Stowarzyszenia wraz z Chinami, Australią, Nową Zelandią, Japonią i Koreą Południową podpisały RCEP. Od tego roku umowa o wolnym handlu obejmować będzie 15 krajów zamieszkiwanych przez około 2 miliardy ludzi odpowiadających za niemal jedną trzecią światowego PKB⁹⁹. To bezprecedensowe wydarzenie odbyło się w momencie kryzysu politycznego w USA, gdzie republikanin Trump nie zgadza się ze wstępnymi wynikami wyborów, w których przegrał na rzecz demokracji, Joe Bidena. Fakt braku wśród sygnatariuszy RCEP Indii świadczy jednoznacznie o rosnących w regionie wpływach Chińskiej Republiki Ludowej.

Pierwsze dwie dekady XXI wieku to okres stopniowego zacieśniania współpracy pomiędzy państwami członkowskimi ASEAN, a także między Stowarzyszeniem, a jego partnerami zewnętrznymi. Kamieniami milowymi dla dalszej współpracy regionalnej było podpisanie Karty ASEAN w 2007 r. oraz RCEP pod koniec 2020 r. Filarowa struktura organizacji przyczyniła się do rozszerzenia katalogu spraw, jakimi zajęło się Stowarzyszenie o istotnie współcześnie kwestie, takie jak bezpieczeństwo cybernetyczne, transnarodowe organizacje przestępcze, czy międzynarodowe mechanizmy reagowania w wypadku wystąpienia chorób lub klęsk naturalnych. Wyzwaniem dla ASEAN wciąż pozostaje jednak klasycznie rozumiane bezpieczeństwo, zmaterializowane w formie roszczeń terytorialnych Chin wobec wód terytorialnych państw członkowskich ASEAN. Niejednomyślna i często sprzeczna ze sobą polityka za-

---

⁹⁹ A. Wolska, *Azja i Pacyfik: 15 państw powołało największą strefę wolnego handlu na świecie*, [online] <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/azja-i-pacyfik-15-panstw-powolalo-najwieksza-strefe-wolnego-handlu-na-swiecie/>, (dostęp: 19.11.2020 r.).

graniczna krajów regionu wobec Państwa Środka nie wróży pomyslności zaplanowanemu na 2021 r. podpisaniu Kodeksu Postępowania na Morzu Południowochińskim. W realiach końca 2020 r. Wizja ASEAN 2025 jako praworządnej, nowoczesnej organizacji opartej na prawach człowieka wydaje się ambitna i coraz mniej prawdopodobna, szczególnie biorąc pod uwagę nieustający w 2020 r. konflikt etniczny w Birmie¹⁰⁰ czy antyrządowe protesty w Tajlandii¹⁰¹. Dalszy los integracji ASEAN zależy więc będzie nie tylko od przyszłej sytuacji międzynarodowej, ale również od ewentualnych zmian władzy w poszczególnych państwach członkowskich.

2.2. Relacje zewnętrzne ASEAN

ASEAN ma prawo do utrzymywania relacji zewnętrznych zarówno z państwami, jak i z organizacjami i instytucjami międzynarodowymi¹⁰². Karta ASEAN przyznaje najwyższe uprawnienia w decyzjach dotyczących relacji zewnętrznych Stowarzyszenia Szczytowi na podstawie zaleceń opracowywanych przez Radę Koordynacyjną ASEAN¹⁰³. Pewne uprawnienia przyznała jednakże Sekretariatowi, który odpowiedzialny jest za przekazywanie decyzji Szczytu i Rady partnerom zewnętrznym, a także Komitetowi Stałych Przedstawicieli, których zadaniem jest utrzymywanie stałej współpracy z państwami zewnętrznymi.

---

¹⁰⁰ Ośrodek Spraw Azjatyckich, Uniwersytet Łódzki, *Monitor ASEAN, kwiecień 2020*, [online] http://osa.uni.lodz.pl/wp-content/uploads/2019/02/OSA_MONITOR_ASEAN_KWIECIEN_2020.pdf, (dostęp: 19.11.2020 r.), s. 9–10.

¹⁰¹ Państwowa Agencja Prasowa, *Tajlandia: rekordowa liczba uczestników prodemokratycznego protestu w Bangkoku*, [online] <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C720310%2Ctajlandia-rekordowa-liczba-uczestnikow-prodemokratycznego-protestu-w> (dostęp: 19.11.2020 r.).

¹⁰² *The ASEAN Charter*, Roz. XII art. 41., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 19.12.2020 r.).

¹⁰³ *Ibidem*.

Państwa członkowskie reprezentują, za pośrednictwem własnej administracji dyplomatycznej, interesy całego ASEAN jako Krajowi Koordynatorzy Dialogu (CDC – *Country Dialogue Coordinators*). W relacjach z zewnętrznymi partnerami zobowiązane są do postępowania zgodnie z zasadami ASEAN. Reprezentanci państw członkowskich współuczestniczą z delegatami ASEAN w spotkaniach z partnerami zewnętrznymi. Działalność dyplomatyczna państw ASEAN może być wspierana przez Komitety ASEAN w Krajach Trzecich lub Komitety ASEAN przy organizacjach międzynarodowych¹⁰⁴.

Komitety ASEAN w Krajach Trzecich (ASEAN CTC – *Committees in Third Countries*) mogą zostać ustanowione w kraju niebędącym członkiem ASEAN, posiadającym jednak przedstawicielstwa dyplomatyczne państw członkowskich ASEAN. Podobny Komitet może być zawiązany przy organizacji międzynarodowej. W jego skład wchodzi szefowie misji dyplomatycznych państw członkowskich w danym kraju. Zadaniem Komitetu jest promowanie interesów Stowarzyszenia na terenie danej akredytacji. O powołaniu i działalności takich komitetów decydują Ministrowie Spraw Zagranicznych państw członkowskich¹⁰⁵. Decyzja o dołączeniu ASEAN do subregionalnych instytucji i organizacji międzynarodowych należy do Rady Koordynacyjnej ASEAN¹⁰⁶.

---

¹⁰⁴ *The ASEAN Charter*, Roz. XII, art. 42., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/>, (dostęp: 19.12.2020 r.).

¹⁰⁵ *The ASEAN Charter*, Roz. XII, art. 43., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/>, (dostęp: 19.12.2020 r.).

¹⁰⁶ *The ASEAN Charter*, Roz. XII, art. 45., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/>, (dostęp: 19.12.2020 r.).

Podczas Spotkań Ministrów Spraw Zagranicznych ASEAN stronom zewnętrznym nadaje się jeden z określonych statusów formalnych: Partner Dialogu, Partner Dialogu Sektorowego, Partner w Dziedzinie Rozwoju (*Development Partner*), Specjalny Obserwator, Gość lub inny status ustanowiony przez Ministrów *ad hoc*. Strony zewnętrzne mogą zostać zaproszone do udziału w spotkaniach ASEAN lub wspólnych działaniach, jednakże bez przyznania im praw i obowiązków członka¹⁰⁷. Przy ASEAN strony zewnętrzne, zarówno państwa, jak i organizacje międzynarodowe, mogą akredytować swoich przedstawicieli dyplomatycznych w randze ambasadora. O pozytywnym lub negatywnym rozpatrzeniu akredytacji decydują Ministrowie Spraw Zagranicznych Stowarzyszenia¹⁰⁸. Zgodnie z danymi zamieszczonymi na oficjalnym portalu internetowym organizacji obecnie (11 grudnia 2020 r.) przy ASEAN akredytowano 94 przedstawicieli misji dyplomatycznych. Listę państw i organizacji, wraz z nadanym im statusem formalnym, które posiadają swoich przedstawicieli przy ASEAN prezentuje Tabela 1.

Tabela 1. Misje dyplomatyczne akredytowane przy ASEAN¹⁰⁹

Lp.	Państwo	Status formalny
1.	Afganistan	
2.	Algieria	
3.	Arabia Saudyjska	
4.	Argentyna	

¹⁰⁷ *The ASEAN Charter*, Roz. XII, art. 44., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 19.12.2020 r.).

¹⁰⁸ *The ASEAN Charter*, Roz. XII, art. 46., [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/> (dostęp: 19.12.2020 r.).

¹⁰⁹ *List of ambassadors to ASEAN from non-ASEAN member states and relevant inter-governmental organisations*, [online] <https://asean.org/storage/List-of-NAAAs-11-12-2020-rev.pdf> (dostęp: 18.01.2021 r.).

Lp.	Państwo	Status formalny
5.	Armenia	
6.	Australia	Partner Dialogu
7.	Austria	
8.	Azerbejdżan	
9.	Bahrajn	
10.	Bangladesz	
11.	Białoruś	
12.	Belgia	
13.	Bośnia i Hercegowina	
14.	Brazylia	
15.	Bułgaria	
16.	Chile	Partner w Dziedzinie Rozwoju
17.	Chiny	Partner Dialogu
18.	Chorwacja	
19.	Cypr	
20.	Dania	
21.	Egipt	
22.	Ekwador	
23.	Estonia	
24.	Etiopia	
25.	Fidżi	
26.	Finlandia	
27.	Francja	Partner w Dziedzinie Rozwoju
28.	Ghana	
29.	Grecja	
30.	Gruzja	
31.	Hiszpania	
32.	Indie	Partner Dialogu
33.	Irak	
34.	Iran	
35.	Irlandia	
36.	Japonia	Partner Dialogu
37.	Jemen	
38.	Jordania	
39.	Kanada	Partner Dialogu

Lp.	Państwo	Status formalny
40.	Katar	
41.	Kazachstan	
42.	Kolumbia	
43.	Korea Południowa	Partner Dialogu
44.	Korea Północna	
45.	Kuba	
46.	Kuwejt	
47.	Liban	
48.	Libia	
49.	Litwa	
50.	Luksemburg	
51.	Maroko	
52.	Meksyk	
53.	Mongolia	
54.	Montenegro	
55.	Niderlandy	
56.	Niemcy	Partner w Dziedzinie Rozwoju
57.	Nigeria	
58.	Norwegia	Partner Dialogu Sektorowego
59.	Nowa Zelandia	Partner Dialogu
60.	Oman	
61.	Pakistan	Partner Dialogu Sektorowego
62.	Peru	
63.	Polska	
64.	Portugalia	
65.	Republika Czeska	
66.	Republika Południowej Afryki	
67.	Rosja	Partner Dialogu
68.	Rumunia	
69.	San Marino	
70.	Serbia	
71.	Słowacja	
72.	Słowenia	
73.	Somalia	

Lp.	Państwo	Status formalny
74.	Sri Lanka	
75.	Stany Zjednoczone Ameryki	Partner Dialogu
76.	Sudan	
77.	Szwajcaria	Partner Dialogu Sektorowego
78.	Szwecja	
79.	Timor Wschodni	
80.	Tunezja	
81.	Turcja	Partner Dialogu Sektorowego
82.	Turkmenistan	
83.	Ukraina	
84.	Unia Europejska	Partner Dialogu
85.	Urugwaj	
86.	Uzbekistan	
87.	Watykan	
88.	Wenezuela	
89.	Węgry	
90.	Wielka Brytania	
91.	Włochy	
92.	Wyspy Solomona	
93.	Zimbabwe	
94.	Zjednoczone Emiraty Arabskie	

Powyższa lista świadczyć może nie tylko o intensywności relacji dyplomatycznych pomiędzy ASEAN a partnerami zewnętrznymi, ale również ich zróżnicowanym charakterze. Dziewięć kluczowych dla rozwoju regionu Azji Południowo-Wschodniej państw oraz UE mają status Partnera Dialogu. Cztery kraje są Partnerami Dialogu Sektorowego, natomiast trzy współpracują ze Stowarzyszeniem jako Partnerzy w Dziedzinie Rozwoju. Wysoce prawdopodobnym jest rozszerzenie katalogu partnerów m.in. o Wielką Brytanię, która

w związku z wyjściem z UE nawiązała samodzielne stosunki dyplomatyczne z ASEAN w listopadzie 2019 r.¹¹⁰

Podsumowując kwestię relacji zewnętrznych ASEAN, należy ponownie podkreślić, że wspólna polityka zagraniczna państw zarówno pod względem formalnym, jak i faktycznym jest *de facto* deklaratorywna. Państwa członkowskie zobowiązały się zapisami Karty do uzgadniania wspólnych stanowisk z poszanowaniem zasady nieingerencji w sprawy wewnętrzne, która przyświecała ojcom założycielom organizacji. Jednakże nie istnieje żaden mechanizm weryfikacji prowadzonej polityki. Nie istnieje również żaden organ kontrolny ani trybunał, który mógłby wyciągnąć konsekwencje w wypadku sprzeniewierzenia się przez jedno z państw członkowskich zasadom Karty. Dlatego też zdarza się, że wpływ ASEAN na sposób prowadzenia polityki zagranicznej przez państwa członkowskie jest ograniczony, czego przykładem może być polityka ustępstw prezydenta Filipin Rodrigo Duterte względem Chin (kwestia nieuznania korzystnego dla Filipin wyroku Trybunału Arbitrażowego w Hadze). Jednakże niski poziom wpływu ASEAN na politykę zagraniczną prowadzoną przez państwa członkowskie nie musi być jednoznacznie rozumiana jako słabość organizacji. Z jednej strony taka sytuacja sprzyja poszczególnym państwom, które mogą prowadzić równoległą, alternatywną politykę zagraniczną, wzmacniającą swoją pozycję na arenie międzynarodowej. Jednakże z drugiej strony niski wpływ ASEAN na politykę zagraniczną, prowadzoną przez państwa członkowskie, może stanowić zagrożenie dla organizacji w obliczu ingerencji państw trzecich. Jednoznaczna lub pozytywna lub negatywna ocena relacji pomiędzy polityką ze-

---

¹¹⁰ Oficjalna strona rządu brytyjskiego, [online] <https://www.gov.uk/government/publications/uk-asean-factsheet> (dostęp: 22.12.2020 r.).

wnętrzną Stowarzyszenia a polityką zagraniczną jego poszczególnych członków wydaje się z perspektywy niniejszej pracy niemożliwa.

2.3. Współpraca militarna

Jakkolwiek ASEAN nigdy nie miało charakteru militarnego, a od początku swojego funkcjonowania państwa członkowskie stawiały na współpracę polityczno-ekonomiczną, wymiar bezpieczeństwa zawsze nadawał ton relacjom międzynarodowym regionu oraz stanowił impuls dla procesu integracyjnego. W pierwszej fazie istnienia organizacji (XX wiek) do najważniejszych dokumentów określających charakter współpracy militarnej państw członkowskich zaliczyć można trzy dokumenty: Traktat o przyjaznych stosunkach i współpracy w Azji Południowo-Wschodniej (*Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia – TAC*) z 1976 r., Deklarację o postępowaniu stron na Morzu Południowocchińskim z 1992 r. i Traktat o strefie bez broni jądrowej w Azji Południowo-Wschodniej z 1995 r.¹¹¹ TAC określa główne zasady, na których opierać się ma ewentualna współpraca militarna. W pierwszej kolejności państwa członkowskie wyrzekają się uczestnictwa w jakiegokolwiek formie działalności, której celem byłoby zagrożenie dla stabilności, suwerenności i integralności terytorialnej każdego ze współczłonków. Następnie zobowiązują się do zacieśnienia współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa, wolnej od wpływów stron zewnętrznych, jak również od wspierania wewnętrznej działalności wyrotowej.

---

¹¹¹ M. Futyra, *Między przeszłością, a teraźniejszością. Historia Powstania Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) i bieżące wyzwania*, „Kultura i Polityka” 2014, nr 15, s. 114–115, [online] <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-1b337a51-18d6-489e-ab3d-990f40382e13> (dostęp: 31.05.2021 r.).

Współpraca oparta została o zasady solidarności, wzajemnego poszanowania, pewności siebie i samodzielności¹¹². Szczególnie dwie ostatnie zasady świadczą o tym, że państwa członkowskie nie opierały swoich strategii bezpieczeństwa o zręby sojuszy militarnego w ramach ASEAN, a współpraca w ramach TAC była jedynie deklaratorywna. Deklaracja o postępowaniu stron na Morzu Południowochińskim, podpisana przez przedstawicieli ASEAN w 1992 r., ustanawiała zasady postępowania na spornym obszarze. Państwa członkowskie ponownie wyrzekły się stosowania siły lub groźby jej użycia w sporze oraz zobowiązały się do współpracy w dziedzinie zapewnienia bezpieczeństwa dla nawigacji i komunikacji, ochrony środowiska morskiego, koordynacji misji poszukiwawczo-ratunkowych oraz zwalczania przestępczości transgranicznej, włączając w to m.in. przemyt narkotyków, handel ludźmi, piractwo czy nielegalny handel bronią¹¹³. Ostatni dokument dotyczący sfery bezpieczeństwa, jaki ASEAN przyjęło w XX wieku, okazał się jednym z najbardziej udanych projektów Stowarzyszenia. Traktat z Bangkoku o strefie bez broni jądrowej w Azji Południowo-Wschodniej wykluczył ostatecznie możliwość konfliktu atomowego z udziałem członków ASEAN. Schyłek drugiego tysiąclecia ostatecznie wyciszył większość konfliktów pomiędzy członkami organizacji, którzy zamiast rywalizacji militarnej stawiali na partnerstwo gospodarcze. Jednakże nowe wyzwania, jakie przyniósł ze sobą wiek XXI, skłoniły szefów państw i rządów organizacji do częściowego pogłębienia współpracy również w dziedzinie bezpieczeństwa wojskowego.

---

¹¹² *Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia*, Artykuły 10–12, Denpasar (Indonezja), 24 lutego 1976, [online] <https://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/> (dostęp: 1.01.2021 r.).

¹¹³ *1992 ASEAN Declaration on the South China Sea, Manila*, 22 czerwca 1992 r., [online] <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1992-ASEAN-Declaration-on-the-South-China-Sea-1.pdf> (dostęp: 6.01.2021 r.).

Pierwsze dwie dekady trzeciego tysiąclecia podzielić można pod względem charakterystyki wydarzeń międzynarodowych wpływających na sytuację w regionie. Lata 2001–2010 stanowią w wymiarze bezpieczeństwa okres zdominowany przez problem wzrostu zagrożeń nietradycyjnych, takich jak terroryzm, międzynarodowa przestępczość czy ataki cybernetyczne, szczególnie groźne dla rozwijających się gospodarek po kryzysie azjatyckim z 1997 r. W drugiej dekadzie, poza problemami występującymi w pierwszych latach XXI w., do nietradycyjnych zagrożeń dołączyły bardziej klasyczne, szczególnie mocniej akcentowana niż w poprzednich latach rewizjonistyczna polityka Chin na Morzu Południowochińskim, swoisty rozłam w jednolitej polityce ASEAN względem Państwa Środka oraz wewnętrzne konflikty etniczne.

Pierwszym istotnym z punktu widzenia tematu pracy dokumentem jest omawiana już wcześniej Deklaracja ASEAN w sprawie Wspólnych Działań Antyterrorystycznych, podpisana na konferencji w Bendar Seri w Brunei w 2001 r.¹¹⁴ Poza wymienianymi już w niniejszej pracy polityczno-ideologicznymi elementami Deklaracji należy ponownie podkreślić, że na jej podstawie członkowie państw i rządów ASEAN zobowiązali się do współpracy służb specjalnych w ramach poprawy przepływu informacji pomiędzy krajowymi jednostkami antyterrorystycznymi oraz do budowania międzynarodowego systemu szkoleniowego w celu lepszego zwalczania zagrożeń ze strony grup terrorystycznych¹¹⁵. Rok 2002 przyniósł kolejny kamień milowy dla współpracy militarnej w Azji Południowo-Wschodniej, jakim były dwie deklaracje podpisane podczas szczytu w Phnom Penh. Deklaracja w sprawie postępowania

---

¹¹⁴ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 209.

¹¹⁵ 2001 *ASEAN Declaration on Joint Action on Counter Terrorism*, [online] https://asean.org/?static_post=2001-asean-declaration-on-joint-action-to-counter-terrorism (dostęp: 11.01.2021 r.).

stron na Morzu Południowochińskim pomiędzy ChRL i krajami ASEAN ustanawiała zasady postępowania obszarze zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza z Montego Bay z 1982 r. Ponadto strony zadeklarowały zrzeczenie się użycia siły lub jej groźby w celu rozstrzygnięcia sporów terytorialnych. Państwa zobowiązały się również do: utrzymania dialogu pomiędzy wojskowymi i cywilnymi urzędnikami stron, zapewnienia sprawiedliwego i humanitarnego traktowania wszystkich osób, które znajdują się w niebezpieczeństwie na danym obszarze, dobrowolnego powiadamiania wszystkich zainteresowanych stron o planowaniu przeprowadzenia ćwiczeń lub manewrów wojskowych oraz do dobrowolnej wymiany ważnych dla bezpieczeństwa stron informacji. Deklaracja precyzuje również formy współpracy stron dokumentu, określając następujące działania: ochronę środowiska morskiego, wsparcie badań naukowych, zapewnienie bezpieczeństwa dla nawigacji i komunikacji, prowadzenie misji poszukiwawczo-ratunkowych oraz zwalczanie przestępczości transgranicznej, włączając w to m.in. przemyt narkotyków, handel ludźmi, piractwo czy nielegalny handel bronią¹¹⁶.

Druga z deklaracji z Phnom Penh z 2002 r. dotyczyła współpracy ASEAN i Chin w zwalczaniu zjawisk, takich jak: przemyt narkotyków, handel ludźmi, piractwo, terroryzm, nielegalny handel bronią, pranie brudnych pieniędzy, przestępstwa handlowe i cyberprzestępstwo. W ramach współpracy państwa zobowiązały się do: zwiększenia wymiany informacji, prowadzenia wymian szkoleniowych dla personelu, intensyfikacji praktycznej współpracy w zwalczaniu nietradycyjnych zagrożeń, wzmocnienia wspólnych badań nad zagadnieniem bezpieczeństwa regionalnego, wyszukiwania nowych

---

¹¹⁶ *Declaration on the Conduct of Parties on South China Sea*, [online] https://asean.org/?static_post=declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2 (dostęp: 11.01.2021 r.).

obszarów współpracy. Celem realizacji postanowień, strony zadeklarowały opracowanie średnio i długoterminowych planów współpracy na poziomie ministerialnym, a także powołanie specjalistycznych grup roboczych z udziałem ekspertów¹¹⁷.

Kompleksowo do kwestii bezpieczeństwa organizacja odniosła się wraz z ratyfikacją Karty ASEAN. Powołana na jej podstawie Wspólnota Polityczna i Bezpieczeństwa. Stowarzyszenie szczyli się praktycznym zastosowaniem zasady nieingerencji w politykę wewnętrzną państw członkowskich, co przyczyniło się do spadku liczby konfliktów w regionie. Jednakże ta sama zasada w XXI wieku wydają się nie wystarczać w obliczu nietradycyjnych zagrożeń dla bezpieczeństwa, a także z uwagi na fakt, że niektórzy członkowie nie są w stanie prowadzić skutecznej polityki bezpieczeństwa względem swojego terytorium¹¹⁸. Dlatego też tak istotnym elementem nieformalnej strategii bezpieczeństwa ASEAN jest włączenie w dialog nad najbardziej istotnymi kwestiami partnerów zewnętrznych na platformach takich, jak: ASEAN+1, ASEAN+3, Szczyt Azji Wschodniej czy Forum Regionalne ASEAN¹¹⁹.

Pomimo opisywanych powyżej deklaracji politycznych dotyczących polityk bezpieczeństwa konflikt międzynarodowy, który od dziesięcioleci rzutuje na sytuację regionu, w drugiej dekadzie XXI wieku zdecydowanie przybrał na sile. Wraz ze wzrostem potęgi ekonomicznej ChRL, zapoczątkowanej reformami roku 1979, decydenci tego kraju z coraz większą stanowczością rozpoczęli wysuwać żądania terytorialne względem Morza Południowochińskiego, z uwagi na przebiegające przez to terytorium strategiczne

---

¹¹⁷ *Joint Declaration of ASEAN and China on Cooperation in the Field of Non-Traditional Security Issues*, [online] https://asean.org/?static_post=joint-declaration-of-asean-and-china-on-cooperation-in-the-field-of-non-traditional-security-issues-6th-asean-china-summit-phnom-penh-4-november-2002-2 (dostęp: 13.01. 2021 r.).

¹¹⁸ M. Grabowski, *op. cit.*, s. 238.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 241–242.

morskie szlaki komunikacyjne (SLOC – *Strategic Sea Lines of Communications*)¹²⁰. Kontrola nad SLOC jest dla Chin sprawą kluczową dla dalszego rozwoju, szczególnie dla importu surowców energetycznych z Zatoki Perskiej, dóbr naturalnych z Afryki, a także dla kontaktów handlowych z krajami europejskimi. W związku z obawami o utratę kontroli nad SLOC w 1992 r. Komitet Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych przegłosował ustawę o morzu terytorialnym i strefie przybrzeżnej ChRL¹²¹. Według ustawy w skład państwa wchodzi terytoria, do których pretensje terytorialne zgłaszają również kraje ASEAN – Wyspy Paracelskie oraz Dongsha i Nansha w archipelagu Spratly¹²². Pomimo przyjętej w 2002 r. Deklaracji o postępowaniu stron na Morzu Południowochińskim, ChRL odrzuca możliwość rozwiązania sporu na gruncie prawa międzynarodowego, czego dowodem może być odrzucenie możliwości udziału w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem w Hadze w wyniku pozwu Filipin w 2013 r., a następnie wykluczenie wykonania jego wyroku w 2016 r.¹²³. Ponadto w drugiej dekadzie XXI w. wzrosła liczba manewrów i ćwiczeń wojskowych zarówno Chin, czego przykładem mogą być pięciodniowe ćwiczenia chińskiej floty wokół Wysp Paracelskich, trwających od 1 do 5 czerwca 2020 r.¹²⁴ czy wspólne manewry

---

¹²⁰ R. Kwieciński, *Chiny na drodze do potęgi morskiej?* [w:] *Blżej Azji. Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa*, (red.) Ł. Gacek, R. Kwieciński, E. Trojnar, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2017, s. 13–24.

¹²¹ *Ibidem*, s. 18–19.

¹²² *Ibidem*, s. 19.

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ Portal *reuters.com*, [online] <https://www.reuters.com/article/idUSKBN2433GN> (dostęp: 17.01.2021 r.).

wojsk USA i Filipin z udziałem dwóch amerykańskich lotniskowców, trwające również w czerwcu roku 2020¹²⁵.

Współpraca militarna państw ASEAN prowadzona jest w bardzo ograniczonym stopniu. Większość działań podjętych w tej sferze dotyczyła pokojowego, sąsiedzkiego współistnienia, nieingerencji w sprawy wewnętrzne, rozbrojenia (ASEAN strefą bez broni jądrowej), zwalczania przestępczości i terroryzmu oraz prowadzenia rozmów ze stronami zewnętrznymi, jako mediator sporów terytorialnych. Jednakże wzrost zainteresowania Morzem Południowochińskim przez ChRL stanowi bezpośrednie zagrożenie dla integralności terytorialnej państw członkowskich Stowarzyszenia. W dobie rosnących napięć kraje ASEAN wydają się mieć trzy dalsze drogi: akceptację dominacji Chin i stopniowe podporządkowanie się nowemu regionalnemu hegemonowi; wzmocnienie filaru wspólnoty politycznej i bezpieczeństwa o kwestię militarne na wzór sojuszu wojskowego; osłabienie wpływów ChRL w regionie, wzmacniając relacje ze Stanami Zjednoczonymi i Indiami, realizując projekt Indo-Pacyfiku. Rządy D. Trumpa zachwiały pozycji USA w Azji Południowo-Wschodniej. Zakładając scenariusz kontynuacji polityki *Pivot to Asia* B. Obamy przez gabinet prezydenta Joe Bidena, to właśnie trzeci scenariusz dla przyszłości regionu wydaje się najbardziej prawdopodobny. ASEAN nigdy nie aspirowało do statusu sojuszu militarnego. Wręcz przeciwnie, wśród ojców założycieli ASEAN, czego dowodem są pierwsze dokumenty uchwalane przez organizację, jak również sama praktyka ASEAN, dominowały tendencje pacyfistyczne. Zdawano sobie bowiem sprawę

---

¹²⁵ T. Augustyniak, *Chińskie manewry na Morzu Południowochińskim, USA wysyłają lotniskowce na ćwiczenia*, portalmorski.pl, [online] <https://www.portalmorski.pl/bezpieczenstwo-granice/45671-chiny-prowadza-manewry-na-morzu-poludniowochińskim-usa-wysylaja-lotniskowce-na-cwiczenia> (dostęp: 17.01.2021 r.)

z istoty położenia geograficznego regionu oraz z tego, jak dotkliwy dla młodych gospodarek regionu mógłby być wieloletni konflikt zbrojny. Niemniej z pewnością w kolejnej dekadzie kwestia bezpieczeństwa militarnego stanowić będzie ważny element rozmów w ramach ASEAN.

2.4. Reakcja ASEAN na globalną pandemię SARS COV-2 w 2020 r.

Rok 2020 z pewnością nazwać można rokiem wyjątkowym dla stosunków międzynarodowych w regionie. W obliczu globalnej pandemii wirusa SARS COV-2 kraje Azji Południowo-Wschodniej szczególnie narażone były na transmisję wirusa z Chin. Państwo Środka, będące epicentrum choroby, stanowiło zagrożenie dla ASEAN z uwagi geograficzną bliskość oraz duży ruch graniczny. Spośród 10 państw członkowskich Stowarzyszenia trzy posiadają granicę lądową z Chińską Republiką Ludową, natomiast niektóre z pozostałych krajów zamieszkiwane są przez mniejszości chińskie¹²⁶. Jednakże pomimo relatywnie znaczącego zagrożenia transmisją choroby do Azji Południowo-Wschodniej, kraje regionu nie ucierpiały w takim stopniu jak państwa Europy czy Ameryki Północnej. Stan pandemii na 3 lutego 2021 r. prezentuje Tabela 2.

Liczby odnotowanych przypadków i ofiar pandemii znacznie różnią się w poszczególnych krajach. Wiąże się to z oczywistą różnicą w liczbie ludności, lecz zaobserwować można również tendencję, zgodnie z którą państwa założycielskie ASEAN odnotowały znacznie wyższą liczbę przypadków, niż kraje „nowe”, które bezpośrednio graniczą z Chinami (Mjanma, Laos, Wietnam). W czo-

---

¹²⁶ A. Jelonek, E. Trojnar, *Historia Malezji*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2009, s. 7–11.

łówcę najbardziej dotkniętych pandemią państw znaleźć można Indonezję, Filipiny i Malezję. Najmniej dotkniętymi państwami regionu były Laos, Timor Wschodni oraz Sułtanat Brunei.

Tabela 2. Liczba przypadków i ofiar SARC-COV 2 w Azji Południowo-Wschodniej¹²⁷

Lp.	Państwo	Liczba przypadków	Liczba ofiar	Członek ASEAN
1.	Indonezja	1 099 687	30 581	Tak
2.	Malezja	222 628	791	Tak
3.	Singapur	59 584	29	Tak
4.	Filipiny	528 853	10 874	Tak
5.	Tajlandia	21 249	79	Tak
6.	Brunei	180	3	Tak
7.	Wietnam	1 891	35	Tak
8.	Laos	44	0	Tak
9.	Mjanma	140 664	3 146	Tak
10.	Kambodża	466	0	Tak
11.	Timor Wschodni	77	0	Nie

Z powodu rosnących obaw o sytuację w Chinach na początku pandemii 15 lutego 2020 r. Wietnam, pełniący funkcję prezydencji Stowarzyszenia, wydał w imieniu organizacji oświadczenie, w którym zapowiedziano: zbiorową mobilizację państw członkowskich do walki z COVID-19, wzmocnienie koordynacji działań krajowych i regionalnych w ramach zapewnienia środków reagowania w celu złagodzenia, a następnie wyeliminowania COVID-19, zintensyfikowanie wymiany informacji, doświadczeń i dobrych praktyk

¹²⁷ Opracowanie własne na podstawie danych WHO: [online] <https://covid19.who.int/table> (dostęp: 3.02.2021 r.).

w zakresie zapobiegania, wykrywania i leczenia COVID-19 pomiędzy państwami ASEAN, Światową Organizacją Zdrowia (WHO), Chinami oraz innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi, nawiązanie bliższej współpracy resortów zdrowia państw ASEAN z organami z obszaru spraw konsularnych, imigracyjnych i transportowych celem zapewnienia spójnego i holistycznego podejścia ASEAN w odpowiedzi na chorobę, standaryzację środków zapewniających odpowiednią kontrolę sanitarną na granicach i w punktach wjazdowych do państw ASEAN, pomoc konsularną dla obywateli państw ASEAN przebywającymi w państwach trzecich oraz wzmocnienie wspólnych działań przeciwko dezinformacji dotyczącej COVID-19¹²⁸.

Z powodu dalszego wzrostu liczby przypadków koronawirusa w regionie po raz pierwszy w historii zorganizowano Specjalny Szczyt ASEAN, mający miejsce 14 kwietnia 2020 r. Szczyt odbył się w formule *online* pod przewodnictwem Wietnamu. Liderzy regionu podtrzymali deklarację z 15 lutego 2020 r. odnośnie wspólnego, międzysektorowego zarządzania oraz wymiany informacji w obliczu zagrożenia pandemicznego. Nowością w tym przypadku była deklaracja o współpracy w badaniach nad rozwojem szczepionek i leków przeciwwirusowych. Zapowiedziano wzmocnienie zaplecza rezerw, szczególnie w zakresie zaopatrzenia w leki oraz niezbędny sprzęt medyczny i diagnostyczny, a także w indywidualne środki ochrony. Ogłoszono również wzmocnienie instytucji takich jak: *ASEAN Emergency Operations Centre Network*, *ASEAN Risk Assessment and Risk Communication Centre*, *ASEAN BioDiaspora Virtual Centre* czy *ASEAN Centre for Humanitarian Assistance on*

---

¹²⁸ *Chairman's Statement on ASEAN Collective Response to the Outbreak of Coronavirus Disease 2019*, [online] <https://asean.org/storage/2020/02/ASEAN-Chairmans-Statement-on-COVID-19-FINAL.pdf> (dostęp: 9.02.2021 r.).

disaster, poprzez utworzenie sieci ekspertów do spraw zdrowia publicznego w sytuacjach awaryjnych. Ponownie zadeklarowano priorytetowe wsparcie dla obywateli państw członkowskich ASEAN dotkniętych pandemią w krajach trzecich za pomocą odpowiednich środków konsularnych¹²⁹.

Istotną z punktu widzenia dalszego rozwoju ekonomicznego regionu była część Deklaracji Specjalnego Szczytu ASEAN poświęcona sytuacji gospodarczej w trakcie i po pandemii COVID-19. Liderzy ASEAN podjęli zobowiązanie podjęcia wspólnych działań i koordynacji polityk dotyczących łagodzenia gospodarczych i społecznych skutków pandemii, w tym ochrony dobrobytu ludzi i utrzymania stabilności społeczno-ekonomicznej. Cel ten mają osiągnąć poprzez:

- utrzymanie otwartych rynków ASEAN dla handlu i inwestycji państw członkowskich oraz partnerów zewnętrznych,
- zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego poprzez ewentualne wykorzystanie Awaryjnych Rezerw Ryżu ASEAN+3 (*ASEAN Plus Three Emergency Rice Reserves – APTERR*),
- wzmocnienie odporności i trwałości regionalnych łańcuchów dostaw, zwłaszcza w przypadku żywności, lekarstw i niezbędnych produktów medycznych,
- wdrożenie odpowiednich środków politycznych mających wspierać *micro*, małe i średnie przedsiębiorstwa oraz szczególnie wrażliwe grupy dotknięte skutkami pandemii,
- współpracę w tworzeniu sieci bezpieczeństwa socjalnego dla obywateli państw ASEAN oraz systemu informowania o ryzyku i reagowania na wstrząsy w systemie ochrony socjalnej,

---

¹²⁹ *Declaration of the Special ASEAN Summit on COVID-19*, [online] <https://asean.org/storage/2020/04/FINAL-Declaration-of-the-Special-ASEAN-Summit-on-COVID-19.pdf> (dostęp: 10 lutego 2021 r.).

- wsparcie relokacji istniejących dostępnych funduszy i pomocy technicznej oraz wsparcia finansowego dla partnerów w ramach ASEAN w celu ułatwienia zwalczania pandemii,
- utworzenie Funduszu Specjalnego ASEAN dla zwalczania skutków COVID-19,
- zachęcanie do opracowania planu naprawczego na okres po pandemii dla wyciągnięcia wniosków z jej przebiegu, przywrócenia spójności ASEAN w dziedzinach turystyki, biznesu i innych form aktywności społecznej, a także dla zapobiegania kolejnym potencjalnym spadkom koniunktury¹³⁰.

Ponadto Deklaracja wyznacza Grupę Roboczą do spraw Sytuacji Nadzwyczajnych w Systemie Zdrowia Rady Koordynacyjnej ASEAN (ACCWG-PHE) wraz z samą Radą Koordynacyjną ASEAN jako dwie główne platformy całościowego, międzysektorowego zarządzania potencjalnymi kryzysami w służbie zdrowia¹³¹.

Podczas 29. Spotkania Komitetu Negocjacyjnego Regionalnego Kompleksowego Partnerstwa Gospodarczego, odbytego poprzez wideokonferencję w dniach 20–24 kwietnia 2020 r., liderzy 15 państw azjatyckich podkreślili ogromną rolę RCEP w odbudowie gospodarek regionu po pandemii. Ponadto podtrzymano zapowiedź finalnego podpisania umowy do końca 2020 r. oraz zaproszono Indie do ponownego włączenia się w tworzoną strefę wolnego handlu¹³².

23 kwietnia 2021 r. odbyło się Specjalne Spotkanie Ministrów Spraw Zagranicznych ASEAN i USA z udziałem sekretarza stanu Mike’a Pompeo i sekretarza generalnego ASEAN Jim Jock

---

¹³⁰ *Ibidem.*

¹³¹ *Ibidem.*

¹³² *Joint Statement of the 29th Regional Comprehensive Economic Partnership Trade Negotiating Committee (RCEP TNC) Meeting*, [online] https://asean.org/storage/2017/11/RCEP-TNC-29-Joint-Statement_Final_ForUploading.pdf, (dostęp: 15.02.2021 r.).

Hoi'a¹³³. Podczas spotkania podkreślono wagę koordynacji wspólnych działań w przeciwdziałaniu rozprzestrzenianiu COVID-19, w tym wymianę informacji i dobrych praktyk w ramach programów takich jak IMPACT-MED, w którym Wietnam współpracuje z czołowymi amerykańskimi uczelniami w celu wzmocnienia i rozszerzenia protokołów kontroli zakażeń wietnamskich szpitalach. Zwrócono również uwagę na aspekt gospodarczy pandemii, w tym konieczność wsparcia małych i średnich przedsiębiorstw przy zachowaniu zasad wolnorynkowych, niezbędnych dla nieskrępowanego przepływu leków, szczepionek i innych środków medycznych. Szefowie resortów spraw zagranicznych wyrazili wdzięczność za pomoc udzieloną do tamtej pory przez USA państwu ASEAN na łączną kwotę 35,3 miliona dolarów. Stany Zjednoczone zapowiedziały również start programu *U.S.-ASEAN Health Future Alumni Network* oraz dalsze wsparcie programów wymiany, dzięki którym udało się do tej pory przeszkolić w USA 2400 medyków z państw członkowskich ASEAN. Zapowiedziano także wzmocnienie współpracy amerykańskiego Departamentu Zdrowia z ACCWG-PHE¹³⁴.

W kwietniu 2021 Azjatycki Bank Rozwoju ogłosił spadek w prognozie wzrostu gospodarczego regionu na 2020 r. z 4,4% do 1%¹³⁵. To najniższa prognoza dla regionu w ostatnich latach. Tak

---

¹³³ Portal *Centre for Strategic and International Studies*, [online] <https://www.csis.org/programs/southeast-asia-program/southeast-asia-covid-19-tracker-0>, (dostęp: 13.02.2021 r.).

¹³⁴ *Co-Chairs' Statement of the Special ASEAN-United States Foreign Ministers' Meeting on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) (via Video Conference)*, [online] <https://asean.org/storage/2020/04/Final-Co-Chairs-Statement-for-the-Special-ASEAN-U.S.-Foreign-Ministers-Meeting-on-COVID-19.pdf> (dostęp: 13.02.2021 r.).

¹³⁵ Portal OECD, [online] <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-crisis-response-in-asean-member-states-02f828a2/#back-endnotea0z2> (dostęp: 13.02.2021 r.).

gwałtowny spadek spowodowany jest głównie przez zaburzenia w handlu z Chinami, które są największym partnerem handlowym regionu. W 2018 r. handel ASEAN z ChRL stanowił 17,1% całej wymiany handlowej regionu. Państwo Środka odpowiadało również za 6,5% bezpośrednich inwestycji zagranicznych¹³⁶. Dlatego też w obliczu zagrożenia gwałtownym spadkiem rozwoju gospodarczego państwa ASEAN podjęły próbę zaprojektowania zapowiedzianego na Specjalnym Szczycie ASEAN planu odbudowy gospodarki Stowarzyszenia.

Drugi w historii wirtualny Szczyt odbył się 26 czerwca 2020 r. (zgodnie z numeracją był to 34. Szczyt ASEAN)¹³⁷. Największym sukcesem spotkania szefów państw i rządów było ogłoszenie zapowiedzianego na poprzednim szczycie Funduszu Specjalnego ASEAN dla zwalczania skutków COVID-19. Zapowiedziano również powstanie Regionalnej Rezerwy Zaopatrzenia Medycznego ASEAN, będącej kolejnym wspólnotowym organem służącym zarządzaniu w sytuacjach nadzwyczajnych w sektorze zdrowia¹³⁸.

Ministrowie Spraw Zagranicznych ASEAN podczas spotkania 9 września 2020 r. poruszyli kwestię stworzenia kompleksowego planu odbudowy gospodarek Stowarzyszenia dotkniętych pandemią COVID-19. Szczegółowy plan wraz z instrukcjami co do jego implementacji ma zostać zaprezentowany podczas 37 Szczytu ASEAN. W trakcie spotkania ministerialnego ASEAN-Chiny ministrowie państw członkowskich wezwali do zacieśnienia współpracy

---

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ Portal *Centre for Strategic and International Studies*, [online] <https://www.csis.org/programs/southeast-asia-program/southeast-asia-covid-19-tracker-0>, (dostęp: 13.02.2021 r.).

¹³⁸ *Chairman's Statement Of The 36 The ASEAN Summit 26 June 2020 Cohesive and Responsive ASEAN*, [online] <https://asean.org/storage/2020/06/Chairman-Statement-of-the-36th-ASEAN-Summit-FINAL.pdf> (dostęp: 15.02.2021 r.).

między państwami nie tylko na polu zwalczania COVID, ale również w kwestiach rozwoju gospodarczego, bezpieczeństwa cybernetycznego, kwestii morskich i międzynarodowej pomocy w przypadku katastrof i klęsk żywiołowych¹³⁹. Dzień później, 10 września, liderom ASEAN na wideokonferencji z Sekretarzem Stanu USA zaprezentowano program współpracy i wsparcia dla krajów członkowskich organizacji. Składał się z czterech części: wzmocnienia przyszłego systemu publicznej służby zdrowia, budowania łączności poprzez rozwój kapitału ludzkiego, rozwijaniu partnerstwa we współpracy gospodarczej i promowaniu współpracy morskiej na rzecz bezpiecznego Indo-Pacyfiku. W pierwszym z obszarów, podczas rozmów ministrów, podkreślono fakt wzrostu amerykańskiej pomocy w zwalczaniu pandemii COVID-19 do 87 milionów dolarów, a także zapowiedziano otwarcie oddziału Centrum Kontroli i Prewencji Chorób USA w Hanoi¹⁴⁰.

15 listopada 2020 r. w Hanoi podczas 37. Szczytu ASEAN podpisano po 8 latach negocjacji Regionalne Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze, będące największą strefą wolnego handlu na świecie. W skład strefy wchodzi: państwa członkowskie ASEAN, ChRL, Japonia, Korea, Australia i Nowa Zelandia. Z członkostwa w RCEP w 2019 r. wycofały się Indie, obawiające się osłabienia własnej gospodarki w obliczu zalania własnego rynku tanimi towarami z Chin. Efektem podpisania Partnerstwa jest zniesienie ceł na około 90% grup towarów produkowanych w ciągu 20 lat. Ponadto reguluje współpracę w zakresie konkurencji, usług, standardów technicznych, e-handlu, własności intelektualnej oraz inwestycji.

---

¹³⁹ P. Vu, *ASEAN seeks China's active participation in COVID-19 fight*, The VN Express International, [online] <https://e.vnexpress.net/news/news/asean-seeks-china-s-active-participation-in-covid-19-fight-4159679.html> (dostęp: 15.02.2021 r.).

¹⁴⁰ Portal Viet Nam News, [online] <https://vietnamnews.vn/politics-laws/772209/us-highlights-cooperation-programmes-with-asean-countries.html> (dostęp: 16.02.2021 r.).

Umowa nie zawiera wspólnych standardów w dziedzinie ochrony środowiska i praw pracowniczych. Ograniczono również liberalizację handlu produktami rolnymi. W obliczu pandemii RCEP jest szansą dla państw członkowskich ASEAN na utrzymanie łańcucha dostaw leków, szczepionek i innych środków medycznych, ale przede wszystkim na wzrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych, istotnych dla wzrostu gospodarczego w regionie¹⁴¹.

2.5. Podsumowanie

Opisany poniżej początek wieku XXI dla ASEAN stanowił zarówno okres przełomu, jak i licznych wyzwań. W pierwszej kolejności podkreślić należy intensywność i wielosektorowość współpracy państw ASEAN. Rozpoczęty w 1976 r., a zintensyfikowany w latach dziewięćdziesiątych z uwagi na potrzebę współpracy gospodarczej, proces integracyjny zaowocował podpisaniem Karty ASEAN, która nie tylko nadała osobowość prawną organizacji, ale przede wszystkim stanowi podstawowy dokument wyznaczający współczesne cele i zasady postępowania Stowarzyszenia, a także kompetencje jego poszczególnych organów i instytucji. Dokument ten nie tylko wzmocnił organizację w wymiarze formalnym, ale wpłynął również pozytywnie na postrzeganie ASEAN jako solidnej platformy do prowadzenia polityki międzynarodowej. Bez Karty ASEAN projekt RCEP, stanowiący drugi przełomowy punkt w najnowszej historii organizacji, nie miałby szansy zaistnieć lub proces jego podpisania wydłużyłby się znacząco. Jednakże pomimo licznych zabiegów dyplomatycznych, najbardziej palący konflikt geopolityczny, jakim jest sytuacja na Morzu Południowochińskim,

---

¹⁴¹ D. Wnukowski, *Podpisanie RCEP – największej na świecie umowy o wolnym handlu*, portal Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, [online] https://www.pism.pl/publikacje/Podpisanie_RCEP__najwiekszej_na_swiecie_umowy_o_wolnym_handlu (dostęp: 16.02.2021 r.).

wciąż nie został zażegnany. Trwający spór rzutować może na dalsze stosunki międzynarodowe w regionie Azji Południowo-Wschodniej, a także na spójność wewnętrzną ASEAN. Dalsze zacieśnianie współpracy w obszarze polityk zagranicznej i bezpieczeństwa wydaje się kluczowe dla organizacji, jeśli jej celem jest ochrona suwerenności państw nad spornym akwenem. Pewne sukcesy Stowarzyszenie odniosło w obliczu kryzysu globalnej pandemii wirusa SARS COV-2. Relatywnie szybko administracja organizacji, jak i państw członkowskich zmieniła sposób funkcjonowania, przenosząc spotkania do wirtualnej rzeczywistości. Dzięki błyskawicznej reakcji państw członkowskich dotyczącej wprowadzenia ograniczeń w ruchu międzynarodowym udało się znacząco ograniczyć zasięg rozprzestrzeniania się choroby. Ponadto liderzy ASEAN już na początku pandemii rozpoczęli negocjacje w sprawie odbudowy gospodarczej, spowodowanej spowolnieniem w branży turystycznej i bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Opisany w II rozdziale materiał badawczy wraz z wnioskami płynącymi z analizy działalności organizacji w XXI wieku stanowić będzie podstawę do analizy wpływu ASEAN na sytuację polityczno-gospodarczą w krajach członkowskich.

Rozdział III: Wpływ ASEAN na sytuację w regionie Azji Południowo-Wschodniej

Poniższy rozdział wykorzystuje technikę badawczą wywiadu eksperckiego. Technikę zastosowano z powodu zintensyfikowania się w ostatnich latach zmienności czynników na sytuację w regionie (wzrost znaczenia ChRL w regionie, globalna pandemia SARS-COV 2). Przeprowadzono trzy wywiady z wykorzystaniem opracowanego kwestionariusza. Dwa z nich zostały przeprowadzone w formie pisemnej, jeden natomiast w formie ustnej z transkrypcją. Respondenci dobrani zostali na podstawie ich zainteresowań badawczych, tematów publikowanych prac naukowych oraz doświadczeń zawodowych związanych ze sferą stosunków międzynarodowych Azji Południowo-Wschodniej. Pierwszym z respondentów jest Bogdan Góralczyk, polski politolog, sinolog, profesor Uniwersytetu Warszawskiego. Jest autorem licznych prac i artykułów naukowych dotyczących Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, w tym m.in.: *Pekińska wiosna 1989. Narodziny ruchu demokratycznego w Chinach* (1999), *Zmierzch i blask. Notes z Bangkoku* (2009), *Chiński feniks. Paradoksy rosnącego mocarstwa* (2009), *Złota ziemia roni łzy. Esej birmański* (2010), *Misjonarz rewolucji* (2013), *Wielki Renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje* (2018). Od roku 1991 przebywał na placówce dyplomatycznej RP w Budapeszcie. W latach 2001–2003 był szefem Gabinetu Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Od 2003 do 2008 r. pełnił funkcję ambasadora RP w Królestwie Tajlandii, akredytowanym również w Republice Filipin i Republice Związku Mjanmy¹⁴².

---

¹⁴² Biogram, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, [online] <https://www.ce.uw.edu.pl/o-centrum-europejskim/wykladowcy/bogdan-goralczyk/> (dostęp: 20.03.2021 r.).

Kolejnym ekspertem jest Marcin Grabowski, doktor nauk społecznych związany z Uniwersytetem Jagiellońskim. Jego praca badawcza związana jest głównie z problematyką integracji gospodarczej Azji i Pacyfiku, polityką zagraniczną USA i ChRL, międzynarodowymi stosunkami gospodarczymi i teorią stosunków międzynarodowych. Wśród licznych publikacji, których był autorem lub współautorem, można wymienić np.: *Wiek Pacyfiku: Polityka Stanów Zjednoczonych wobec regionu Azji i Pacyfiku po 1989 r.* (2012), *Rywalizacja czy integracja: Procesy i organizacje integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku na przełomie XX i XXI wieku* (2015), *Problemy regionalne Azji, Afryki i Bliskiego Wschodu u progu XXI wieku* (2018), *Application of International Relations Theories in Asia and Africa* (2019). Swoje badania naukowe prowadził w kluczowych ośrodkach badań nad studiami azjatyckimi, m.in. w: Institute of Southeast Asian Studies w Singapurze, Korea Institute of International Economic Policy w Seulu i Sejong City, Institute of Asia-Pacific Studies Uniwersytetu Waseda w Tokio, East Asian Bureau of Economic Research w ramach Australian National University w Canberze, Nordic Institute of Asian Studies w Kopenhadze, Reischauer Center for East Asia Studies, School of Advanced International Studies (SAIS), Johns Hopkins University w Waszyngtonie czy Berkley APEC Study Center w Berkeley. Wykładał na uczelniach zagranicznych, w tym Manipal University (Indie), Uniwersytet w Kalkucie (Indie), Universidad Autonoma de Madrid (Hiszpania), Hebrew University of Jerusalem (Izrael), University College Cork (Irlandia)¹⁴³.

Ostatnim z prezentowanych ekspertów jest Michał Lubina, pracownik naukowy Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od 2011 r. pracuje

---

¹⁴³ Biogram, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ, [online] <https://inp.uj.edu.pl/khdipm/mgrabowski> (dostęp: 21.03.2021 r.).

w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ. W swoich badaniach skupia się na zagadnieniach współczesnej Birmy oraz relacji chińsko-rosyjskich. Jego monografie to: *Birma: centrum kontra peryferie. Kwestia etniczna we współczesnej Birmie* (2014), *Birma. Historia państw świata w XX wieku* (2014), *Niedźwiedź w cieniu smoka. Rosja-Chiny 1991–2014* (2014), *Pani Birmy. Biografia polityczna Aung San Suu Kyi* (2015), *Russia and China. A Political Marriage of Convenience – stable and successful* (2017), *The Moral Democracy. The Political Thought of Aung San Suu Kyi* (2018), *The Moral Democracy. The Political Thought of Aung San Suu Kyi* (2019), *A Political Biography of Aung San Suu Kyi. A Hybrid Politician* (2020)¹⁴⁴.

3.1. Wpływ ASEAN na sytuację polityczną w Azji Południowo-Wschodniej

Zgromadzony w poprzednich rozdziałach materiał badawczy zdaje się potwierdzać przytoczoną we wstępie hipotezę, iż ASEAN jest organizacją o ograniczonym wachlarzu możliwości wpływania na sytuację polityczną państw regionu. Zapisy Karty ASEAN w znaczący sposób ograniczają możliwości ukarania państwa członkowskiego w wypadku złamania jakiegokolwiek z jej punktów. Prawo weta odrzuca jakąkolwiek możliwość inicjowania w ramach Szczytu politycznych interwencji w sprawy wewnętrzne. Zauważył to również ekspert, Bogdan Góralczyk:

(...) *Sekretariat w Dżakarcie jest zbyt słaby, a KARTA ASEAN zbyt ogólnikowa. Sekretarz generalny ASEAN jest w regionie urzędnikiem szanowanym i chętnie przyjmowanym, ale na politykę we-*

---

¹⁴⁴ Biogram, Instytut Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ, [online] <https://orient.uj.edu.pl/instytut/struktura/zapipw/lubina> (dostęp: 21.03.2021 r.).

wnętrzną państw członkowskich zbytniego wpływu nie ma, bo brakuje mu atutu takiego, jaki mają Chiny (w mniejszym stopniu Japonia i in.), czyli argumentu pieniądza.

Ekspert przytoczył trzy instrumenty jakie, ma do dyspozycji organizacja: *Wymuszenie podległości zapisom Karty, Stosowanie się do zaleceń Sekretariatu i Sekretarza Generalnego, a także Wspólnie przyjmowane deklaracje i oświadczenia (także Senior Officials i grup roboczych)*. Ponownie należy podkreślić, że wymienione powyżej instrumenty mają charakteru bezwzględnie wiążącego, a ASEAN nie może w żaden sposób egzekwować ich nieprzestrzegania przez państwa członkowskie. W podobnym tonie wypowiedział się Marcin Grabowski:

Zgodnie z zasadami organizacji, formalnie nie może ona ingerować w sprawy państw członkowskich (one same nie ingerują wzajemnie w ten obszar). Wynika to z zasad przyjętych w Traktacie o przyjaźni i współpracy (TAC z 1976 r). Warunkowane jest szeregiem przyczyn (opisuję je na ss. 220–223 w książce). Jednocześnie poprzez promocję zasad (opisanych w Karcie ASEAN z 2007 roku) taki nieformalny wpływ ma miejsce. Ma też miejsce poprzez działanie na poziomie transnarodowym – np. indywidualne działania dyplomatów czy naukowców.

Eksperti zgodnie przyznają, że pomimo braku jednoznacznego wpływu na sytuację wewnętrzną państw członkowskich ASEAN ma wpływ na kreowanie relacji międzynarodowych. ASEAN jest główną platformą, na której toczy się gra o wpływy w regionie Azji Południowo-Wschodniej, co szczególnie trafnie ocenił Marcin Grabowski:

ASEAN jako organizacja jest względnie słaby (co wynika z niechęci państw członkowskich do jego wzmacniania), jednocześnie ta słabość jest korzystna dla najbliższych partnerów, stąd ASEAN stał się swego rodzaju osią integracji regionalnej (APT, EAS – tutaj

z potwierdzeniem z Kuala Lumpur). Jednocześnie jest atrakcyjnym partnerem dla USA czy UE. Stąd może jako całość wykorzystywać takie atuty. Same państwa członkowskie również starają się stosować politykę balansowania (hedging), głównie między Chinami i Stanami Zjednoczonymi.

Bogdan Góralczyk zwraca uwagę, że fakt odgrywania przez ASEAN roli regionalnej platformy współpracy stanowi ryzyko dla spójności organizacji, ponieważ niektóre z wymienionych poniżej państw zdecydowały się uzależnić własną politykę od wpływów aktorów zewnętrznych, stając się tym samym ich stronnikami w konfliktach:

(...) Wietnam będzie współpracował, Singapur umiejętnie się separował, a pozostali, począwszy od newralgicznych Filipin, będą się huścić i patrzeć, kto da więcej (co każe stawiać bardziej na Chiny niż USA). (...) Rosną też obawy skutków rosnącego w oczach konfliktu USA – Chiny. Jeszcze nie wiemy co ze skutkami COVID-19 (Singapur poradził sobie z nim, jak się wydaje, wzorcowo). Ważne będą losy RECP oraz TPP 2. pod egidą Japonii. Mjanma i Indochiny trochę rozgrywają konkurencję Chiny – Japonia (w mniejszym stopniu Indie, jeśli chodzi o Mjanmę), ale ulegają pokusom Chin (na które w regionie odporny jest jedynie Wietnam oraz zawsze grający ostrożnie – Singapur).

Problemy braku możliwości wpływania na polityczną sytuację wewnętrzną państw członkowskich, podział wewnętrzny Stowarzyszenia oraz obecność obcych wpływów w regionie zauważył również Michał Lubina, który położył nacisk na słabość ASEAN

w przypadku zaistnienia kryzysu Rohingya w Birnie oraz zamachu stanu w tymże kraju z 1 lutego 2021 r.¹⁴⁵:

Konflikt wewnętrzny jest pewną pułapką dla ASEAN, ponieważ ta konieczność nieingerencji w sprawy wewnętrzne powoduje, że ASEAN nie ma za bardzo mandatu, żeby cokolwiek tam zrobić, a jednocześnie upadła Birma czy państwo upadłe jest klęską regionalną. Dlatego, że jakby nie spojrzeć jest to członek ASEAN i w tym momencie to odium spada na całą organizację. W tym momencie ASEAN ponosi koszty tego, co się wyprawia w Birnie, a samemu nie bardzo jest w stanie cokolwiek zrobić, więc to jest pierwsza rzecz. Wszyscy zgadzają się co do tego, że trzeba coś z tym zrobić i nie można zostawić Birmy Chinom, co do tego jest zgoda. Druga rzecz, jeżeli chodzi o samą sytuację birmańską, to ASEAN jest podzielony i to jest podstawowy powód problemów, dlatego że w samym ASEAN mamy państwa, które różnią się w podejściu. Mamy państwa, które uważają, że to, co wyprawiają generałowie birmańscy to za duże obciążenie i trzeba ich jakoś przymusić do jakichś ustępstw, większego umiarkowania. Są to: Indonezja, Malezja, w mniejszym stopniu Singapur. Z drugiej strony są państwa, które uważają, że, bardzo przenośnie to ujmując, despotia jest lepsza od anarchii i jeśli nie armia birmańska, to byłaby tam druga Syria lub Libia. Jest to określenie jednego z polityków ASEAN. Wśród tych państw są przede wszystkim Tajlandia i Wietnam.

---

¹⁴⁵ A. Szostkiewicz, „Poniedziałek generałów” w Mjanmie. Zachód ma dylemat, portal gazety Polityka, [online] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2101655,1,poniedzialek-generalow-w-mjanmie-zachod-ma-dylemat.read> (dostęp: 29.05.2021 r.).

3.2. Wpływ ASEAN na sytuację ekonomiczną w Azji Południowo-Wschodniej

Sfera relacji ekonomicznych ASEAN wydaje się najmocniej rzutować na sytuację gospodarczą państw regionu. Stopniowe znieszenie barier celnych i kwot ilościowych w regionie oraz większe otwarcie rynków na inwestycje zagraniczne działało pobudzająco na rozwój zarówno zamożnych, jak i rozwijających się krajów Azji Południowo-Wschodniej. Jednakże, jak zauważa Marcin Grabowski, ASEAN stanowi przede wszystkim platformę dla kontaktów z partnerami regionalnymi, takimi jak Japonia, Chiny czy Korea Południowa:

Tutaj wpływ jest znacznie szerszy i wielowymiarowy. Przede wszystkim integracja gospodarcza na wielu polach (w modelu bottom-up) prowadzi do poprawy sytuacji gospodarczej krajów regionu, poprzez ułatwianie rozwoju kolejnych branż w krajach rozwijających się (choć powinniśmy ten aspekt rozpatrywać w modelu ASEAN+3 ze względu na rolę Japonii – model lecącego klucza gęsi, Chin – aktywnego gracza gospodarczego w regionie oraz Korei Południowej), inwestycje, co jest szczególnie istotne przy proeksportowym charakterze gospodarek ASEAN. Integracja gospodarcza i Wspólnota Gospodarcza ASEAN (AEC – ASEAN Economic Community) to najważniejszy, moim zdaniem, wymiar integracji w ramach ASEAN. Aspekt ten jest dość szeroko omówiony na ss. 231–237 powyższej książki. Podkreślę, że integracja, która rozpoczęła się w wymiarze handlowym, uwzględnia też inne, infrastrukturalny, inwestycyjny, budowę rynku obligacji etc. W niektórych aspektach (np. integracja finansowa) szersza perspektywa ASEAN+3 jest kluczowa (AMRO – ASEAN+3 Macroeconomic Research Office, Chiang Mai Initiative, Asian Bond Market Initiative), w innych (jak

podpisane 15 listopada 2020 roku porozumienie RCEP) nawet perspektywa Szczytu Azji Wschodniej (EAS), choć tutaj bez Indii.

Pomimo szans, jakie niesie ze sobą integracja regionalna ASEAN, wciąż stoi przed rozmaitymi wyzwaniem. Szczególnie palącym problemem są różnice w rozwoju relatywnie bogatych państw południa regionu i względnie uboższych państw na północy. Temat ponownie skomentował ekspert Marcin Grabowski:

Przeszkody to szeroki temat, nie tak mocno związany z samym kształtem ASEAN – kraje członkowskie są z reguły bardzo mocno zapóźnione gospodarczo (wyjątkiem jest Singapur, ale to mała gospodarka). Gospodarka Brunei to wysoki PKB per capita, ale jest monokulturowa i surowcowa, więc ma niski potencjał rozwojowy w obecnym świecie. Gospodarki Malezji i Tajlandii – kolejne, jeśli chodzi o poziom rozwoju – to gospodarki, gdzie mamy spowolnienie związane z sytuacją polityczną (szczególnie w przypadku Tajlandii). Inne kraje ASEAN są niedoinwestowane i niedorozwinięte w każdym wymiarze (edukacja, usługi społeczne, infrastruktura, system społeczno-polityczny), a wartość dodana tych gospodarek i ich struktura stawia przed nimi długą drogę w rozwoju (tutaj oczywiście mamy różnice – inaczej jest w Indonezji czy na Filipinach – acz tu są duże różnice regionalne, inaczej w Kambodży, Laosie czy Mjanmie, które są krajami o bardzo niskich dochodach i poziomie rozwoju).

Ekspert Michał Lubina przytacza opinię o braku możliwości wpływania ASEAN na sytuację ekonomiczną państw regionu poprzez sankcje ekonomiczne z uwagi na konflikt interesów wewnątrz organizacji:

(...) Otóż zarówno Tajlandia jak i Wietnam mają dobre kontakty gospodarcze z armią birmańską. W przypadku Wietnamu jest to sfera telekomunikacyjna, a w przypadku Tajlandii są to inwestycje

w specjalną strefę ekonomiczną, która ma powstać w Dawei, również w nieruchomości. Zresztą to w nieruchomościach jest również wielu innych inwestorów. Największym inwestorem z ASEANu jest Singapur, który ma ogromne wpływy gospodarcze, więc poza dyplomacją państwa ASEAN mają środki do tego. Mogłyby zaprzestać tych inwestycji, wycofać się, zagrozić... także są sposoby. Tylko może nie tyle ASEAN jako organizacja, tylko konkretni jego członkowie. Jednakże są zbyt podzieleni, żeby to zrobić. Dlatego na dobrą sprawę ten ostatni Specjalny Szczyt był klęską, ponieważ przyjęto 5 punktów, a dwa dni później generał Min Aung Hlai, czyli obecny przywódca junty wojskowej, powiedział przez swój organ prasowy powiedział, że on się zgodzi na te punkty, jak tylko zaprowadzi w kraju stabilność, czyli kiedy przywróci swoją władzę. Na dobrą sprawę odrzucił te warunki, tylko w taki grzeczny sposób. Więc jest to klęska tego modelu ASEAN, natomiast prawdopodobnie generałowie wygrają to starcie, przywrócą kontrolę i w efekcie ten najgorszy scenariusz, jakim jest upadłość państwa birmańskiego nie dojdzie do skutku, więc ASEAN znowu będzie mógł stosować jakieś metody, aby zachować twarz. Stowarzyszenie przeszło już wiele kryzysów i jakoś funkcjonuje. Podsumowując: dyplomacja, ale również gospodarka, tylko do tego potrzeba woli politycznej, a jej nie ma, bo państwa są za bardzo skłócone.

(...) Niechętnie sankcjom są Tajlandia, Wietnam oraz Laos i Kambodża, ale te dwa ostatnie państwa są tak małe i tak nieistotne, że może dałoby się je jakoś przekonać. Brunei i Filipiny mają ten problem zupełnie w poważaniu, bo to jest gdzieś daleko i nie ma na nie wpływu. Natomiast w przypadku Wietnamu i szczególnie Tajlandii trudno by było sobie wyobrazić jakkolwiek zmiany, ponieważ tylko zyskuje na rządach junty w Birmy, ponieważ po pierwsze na tle Birmy Tajlandia prezentuje się całkiem demokratycznie (rzeczywiście generałowie tajscy są bardziej umiarkowani),

a po drugie przynajmniej od 10 lat, a de facto znacznie dłużej pielęgnowała bardzo dobre relacje z armią birmańską, w tym osobiste relacje z generałem Min Aung Hlainem. On dostał różne tajskie ordery, m.in. Order Białego Słonia, który jest najważniejszym odznaczeniem w Tajlandii, tak więc w tym momencie upadek armii birmańskiej oznaczałby klęskę dla junty tajlandzkiej. Nie widzę sposobu, w jaki można by przekonać Tajlandię do porzucenia własnej polityki. To powoduje, właśnie paraliż decyzyjny. Bardzo wymownym przykładem tego, co robi Tajlandia jest to, że na ten Szczyt nie przyjechał Prayuth Chan-ocha, czyli szef rządu, a wcześniej junty tajskiej. Jest kolegą Min Aung Hlaina, no a nie robi się koledze takich rzeczy. To, że nie przyjechał na ten Szczyt osłabiło wydźwięk tego spotkania. Nie widzę szans, aby liderzy ASEAN zdołali się porozumieć. Zbyt różne interesy, za duże sprzeczności.

3.3. Wpływ ASEAN na sytuację militarną w Azji Południowo-Wschodniej

Wpływ ASEAN na sytuację militarną w regionie w ostatnich latach zdecydowanie spadł pod kątem podejmowanych wspólnych inicjatyw. Równoległe obserwuje się wzrost aktywności Chin w regionie, co potęguje poczucie zagrożenia na wodach Morza Południowochińskiego. Eksperti skłaniają się do ambiwalentnej oceny militarnej współpracy ASEAN. Marcin Grabowski, zapytany o wpływ ASEAN na sytuację militarną w regionie odpowiedział:

Według mnie ten wpływ jest bardzo niewielki. Mimo istnienia Wspólnoty Politycznej i Bezpieczeństwa ASEAN (APSC – ASEAN Political and Security Community) ciężko uznać, że w aspekcie militarnym taki wpływ istnieje. ASEAN (w przypadku jedności, która jest rozbijana przez Chiny) ma wpływ na sytuację podmiotów zaangażowanych w konflikt na Morzu Południowochińskim, nie zwiększając może potencjału militarnego, ale zwiększając koszty

ew. konfliktu dla Chin, czyli poziom bezpieczeństwa. Również porozumienia dot. zabezpieczenia szlaków żeglugowych (surowce dla Japonii i Chin) przeciw zagrożeniom piractwem mają tutaj znaczenia, wreszcie wsparcie w zakresie dostarczania broni (głównie od Japonii).

Michał Lubina pytany o integrację ASEAN w kontekście rosnącej roli Chin na arenie międzynarodowej zwrócił szczególną uwagę na potrzebę współpracy państw Stowarzyszenia ze Stanami Zjednoczonymi:

(...) Siła wojskowa poszczególnych państw ASEAN jest różna. Filipiny są najslabsze, Indonezja jest całkiem silna, Wietnam trochę słabszy, ale też nieźle i Malezja też nieźle. Nie wydaje mi się, aby była tu jakaś współpraca militarna między tymi krajami, dlatego że tutaj mamy ten ich akcent na suwerenność i na niezależność, a czy może istnieć większa niezależność, niż w kwestiach wojskowych? Nie wydaje mi się, żeby mogło tu dojść do jakiegoś sojuszu. Jeśli już to jakieś para-sojusze czy quasi-sojusze w szerszym wymiarze, takie jak Quadrilateral Security Dialogue (Quad) na Oceanie Indyjskim. To oczywiście sojusz niesformalizowany, ale nie ma tam na razie żadnego państwa ASEAN. Są Indie, Japonia, Stany Zjednoczone i Australia. Co do ASEAN i Morza Południowochińskiego, to jest on od 20 lat podzielony, a dominacja chińska w kolejnych państwach regionu, przede wszystkim w Laosie i Kambodży powoduje, że nie ma szans na wypracowanie jednego stanowiska. Phnom Penh i Wientian będą zawsze wetować. Nie wydaje mi się, żeby mogłaby tu nastąpić współpraca. Militarnie ASEAN wciąż opiera się na Stanach i mają nadzieję, że nie dopuszczą one do zdominowania Morza Południowochińskiego przez Chiny.

3.4. Wyzwania dla ASEAN w XXI w.

Ostatnie pytanie wywiadu eksperckiego było prośbą o wskazanie głównych wyzwań, z jakimi mierzyć się będzie ASEAN w kolejnych dekadach XXI w. Odpowiedzi Bogdana Góralczyka podzielić można na wyzwania wewnętrzne i zewnętrzne.

Wyzwania wewnętrzne:

- *Dziś COVID-19, jak wszędzie*
- *Ekologiczne i klimatyczne (wzrasta w regionie ich świadomość – tajfuny, płonące lasy tropikalne, osunięcia ziemi itp.)*
- *Jak zmniejszać istniejące w regionie dysproporcje i wspomóc najsłabsze ogniwa, jak Mjanma czy Laos*

Wyzwania zewnętrzne:

- *Jak wkomponowywać się w forsowaną głównie przez Chiny (formuła ASEAN + 6, bez Indii) kooperacją w ramach RECP (mają tam obowiązywać, do końca br.¹⁴⁶, trzy wolności: swobodny przepływ towarów, usług i kapitałów, bez siły roboczej jak w UE)*
- *Co poradzić na odczuwalną ekspansję Chin w regionie (włączając w to delikatną, a tak ważną kwestie sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim): razem czy osobno?*
- *Czy stosować jako przeciwwagę dla Chin u siebie inicjatywy płynące z Japonii, Indii, Australii?*
- *Jak włączyć się do forsowanej przez USA koncepcji czy wizji Indo-Pacyfiku (Lee Hsien-loong na forum w Singapurze: „przed nami wszystkimi dylemat – kogo wybrać, tatę czy mamę?”).*

---

¹⁴⁶ Do końca 2021 r.

Ekspert Marcin Grabowski podkreślił rolę brakiem zainteresowania państw do głębszej integracji regionalnej:

Wyzwania są wielowymiarowe: przede wszystkim niechęć do głębszej integracji. Na każdym poziomie można to obserwować. Wyzwania gospodarcze, związane z pandemią koronawirusa również odbiją się na procesie integracji w regionie.

Również Michał Lubina zwraca uwagę na kwestię dalszej integracji regionalnej oraz zmian, do których ASEAN musi się zaadaptować:

To dobre pytanie. Przetrwanie, dlatego że ASEAN rodził się w określonych warunkach. Najpierw Zimnej Wojny, a później ogólnego dobrobytu Azji Południowo-Wschodniej po latach osiemdziesiątych. Po obaleniu Czerwonych Khmerów w roku 1979, lata osiemdziesiąte to początek spokoju w regionie. Oczywiście nie wszędzie, ale tak ogólnie rzecz ujmując, to jest czas dużego skoku. W tamtym momencie ASEAN funkcjonował w takich trochę cieplarnianych warunkach dominacji USA oraz Chin, które nie były jeszcze aż tak asertywne, no i państwa Stowarzyszenia to wykorzystywały. To była taka integracja, ale nie do końca. Nie było na przykład przepływu ludzi. Warunki cieplarniane były, więc wszystko się rozwijało i każdemu to pasowało. Warunki cieplarniane niestety się skończyły i teraz mamy kwestię tego, jak ASEAN powinien dalej funkcjonować. Jak sobie ma radzić z takimi problemami jak Birma? To jest fundamentalny problem. Mamy państwo członkowskie, które jest na kraju upadku, a jeśli nawet nie upadnie, to w ciągu kilku lat mamy tam kolejną spektakularną zbrodnię, po Rohingya wcześniej.

Także jak przetrwać z takimi problemami? Po drugie, to wymyślić siebie na nowo. Te kwestie oczywiście połączone są ze sobą. W jaki sposób dalej funkcjonować? Jak poradzić sobie np. z Timorem Wschodnim, który od lat chce wejść do ASEAN, ale nie jest mu to dane. Bez Timoru Wschodniego to nigdy nie jest cały region. Po

trzeciej, to jak sobie ułożyć relacje z Chinami, żeby nie zostać zjedzonym przez smoka. Na dobrą sprawę Chiny stosują zasadę dziel i rządź w ASEAN. Raczej wolą rozmawiać pojedynczo z konkretnymi państwami, co jest oczywiste, bo dzięki temu jest miażdżąca przewaga potencjałów. Kolejnym problemem jest to, jak sobie poradzić, kiedy niektóre państwa są już de facto wasalami chińskimi np. Laos i Kambodża, w których tak naprawdę to Pekin rozdaje teraz karty. Podsumowując, to 3 największe wyzwania to: przetrwać, wymyślić siebie na nowo i ułożyć relacje z Chinami.

3.5. Podsumowanie

Wypowiedzi eksperckie wydają się potwierdzać hipotezę: ASEAN jest organizacją o ograniczonym wachlarzu możliwości wpływania na sytuację polityczną i gospodarczą regionu. Wszyscy zwrócili uwagę, że Stowarzyszenie nie zostało wyposażone przez Kartę ASEAN w odpowiednio szerokie kompetencje, aby móc skutecznie wpływać na politykę wewnętrzną państw członkowskich. Ponadto eksperci stwierdzili, że równie istotnym czynnikiem niepozwalającym Stowarzyszeniu na podejmowanie wspólnych działań jest konflikt interesów, związany z różnicami ustrojowymi i cywilizacyjnymi wewnątrz organizacji. Poza czynnikami zewnętrznymi przytoczono również szereg czynników wewnętrznych ograniczających skuteczność Stowarzyszenia, takich jak: rosnący wpływ Chin na region Azji Południowo-Wschodniej oraz niewystarczające zaangażowanie USA we wsparcie lokalnych sojuszników, co wzmocniłoby pozycję ASEAN na arenie międzynarodowej. W konkluzji eksperci zgodnie stwierdzili, że w obecnej sytuacji międzynarodowej ASEAN wymaga gruntownych reform instytucjonalno-prawnych, aby skutecznie mierzyć się z wyzwaniami XXI wieku.

Zakończenie

Celem pracy było zbadanie ASEAN pod kątem jego wpływu na sytuację w państwach Azji Południowo-Wschodniej. W trakcie prowadzenia badania skupiono się na zdefiniowaniu podstawowych problemów w funkcjonowaniu organizacji. Pierwszy rozdział o charakterze teoretycznym poruszył kwestię zdefiniowania pozycji ASEAN w regionie z uwzględnieniem historii organizacji, jej struktury oraz celów. Rozdział II omówił działania podejmowane przez ASEAN w dwóch pierwszych dekadach XXI w. Rozdział III wykorzystał opinie eksperckie, aby omówić konsekwencje działań Stowarzyszenia na polu stosunków politycznych, gospodarczych i militarnych. W toku powstawiania pracy skonfrontowano się z sześcioma pytaniami badawczymi.

Na pytanie, jakie są główne obszary działalności ASEAN, odpowiedziano w podrozdziale 1.2.1 Przyczyny powstania ASEAN. U zarania powstania organizacji istniała potrzeba zapewnienia państwu regionu bezpieczeństwa oraz pobudzenie rozwoju gospodarczego poprzez rozwój relacji handlowych. Tym samym sfera gospodarcza do dziś stanowi trzon działalności ASEAN. Stowarzyszenie odpowiedzialne jest również za kwestie bezpieczeństwa regionalnego i współpracy politycznej. W najmniejszym, choć wciąż ważnym stopniu, organizacja zajmuje się współpracą kulturalną. W części 1.3 pracy zatytułowanej Struktura organizacyjna ASEAN opisano proces decyzyjny w organizacji. Podkreślono w niej rolę Karty ASEAN oraz międzyrządowy charakter Stowarzyszenia, w którym wszystkie istotne decyzje podejmowane są jednomyślnie. Tym samym pokazano, że ASEAN dysponuje ograniczonymi narzędziami do wpływania na sytuację wewnętrzną państw członkowskich. W XXI w. organizacja korzystała głównie z dyplomacji w postaci

ustalania wspólnych stanowisk w sprawach krytycznych dla regionu. Wpływ na sytuację w regionie miała również postępująca pod kierownictwem ASEAN integracja gospodarcza. Stopniowe znoszenie ograniczeń w handlu i inwestycje pozytywnie wpłynęły na rozwój Azji Południowo-Wschodniej. W niewielkim stopniu organizacja starała się koordynować współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa poprzez wspólne szkolenia antyterrorystyczne i dotyczące bezpieczeństwa cyfrowego. W kontaktach z partnerami zewnętrznymi ASEAN stawiał na rozwój dyplomacji multilateralnej. Liczba nowych inicjatyw współpracy regionalnej i transregionalnej w ciągu ostatnich lat znacząco wzrosła. Wymienić można choćby spotkania w formule ASEAN+3, ASEAN+6, Forum Regionalne ASEAN czy RCEP. Równolegle ASEAN rozwijał sieć kontaktów dyplomatycznych poprzez przyjmowanie i wysyłanie przedstawicieli do krajów i organizacji spoza regionu, a także nadając partnerom zewnętrznym specjalny status w zależności od charakteru współpracy. W podrozdziałach 1.2.2. i 1.2.3. opisano, jak ASEAN radził sobie z regionalnymi problemami w przeszłości. Przez większą część swojego istnienia organizacja starała się zachować neutralność oraz nie pozwolić na eskalację konfliktu indochińskiego na terytorium państw członkowskich. Jednocześnie wśród liderów nie było wyraźnej motywacji do głębokiej integracji, o czym świadczy stosunkowo niska częstotliwość organizacji Szczytów. Koniec wieku XX i początek XXI przyniósł wiele globalnych zmian, przez co liczba spotkań na najwyższym szczeblu wzrosła, podobnie jak liczba międzynarodowych inicjatyw politycznych i gospodarczych. Obecnie ASEAN zmierza się z kryzysem tożsamości. Część państw mierzy się z problemem deficytu demokracji lub nawet z rządami dyktatorskimi (Mjanma, Tajlandia). Kompromituje to Stowarzyszenie w oczach międzynarodowej opinii publicznej i obniża jego rangę w systemie światowym. Ponadto wyzwaniem dla ASEAN

jest rosnąca rola polityczna, gospodarcza i militarna Chin w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Państwa członkowskie nie są w stanie wypracować wspólnej polityki w stosunku do swojego największego sąsiada. Powodować to może częściową utratę suwerenności słabszych członków ASEAN na rzecz Państwa Środka. Największym wyzwaniem dla ASEAN w XXI w. stała się niespodziewana globalna pandemia SARS COV-2. Państwa w różnym stopniu poradziły sobie z zarządzaniem tym kryzysem, co wynika z różnic rozwojowych oraz ze specyfiki poszczególnych krajów.

Zgromadzony materiał badawczy pozwolił na udzielenie odpowiedzi na postawione pytania. Dzięki tym odpowiedziom udało się potwierdzić hipotezę brzmiącą: ASEAN jest organizacją o ograniczonym wachlarzu możliwości wpływania na sytuację polityczną i gospodarczą regionu. Wiąże się to z potrzebą rewizji zapisów Karty ASEAN. Tym samym ASEAN staje przed dylematem: czy należy ograniczać suwerenność państw członkowskich względem zwiększenia uprawnień ponadnarodowych Stowarzyszenia celem ograniczenia zagrożenia dla suwerenności członków, jakim jest ingerencja mocarstw zewnętrznych w sprawy wewnętrzne.

W trakcie zbierania materiału badawczego napotkano nieprzewidziane trudności. Podstawową była mnogość źródeł pierwotnych w postaci deklaracji politycznych ASEAN. Państwa członkowskie i ich partnerzy zewnętrzni mają tendencję do publikowania kilku dokumentów dotyczących tego samego zagadnienia kilka razy w zależności od panującej w danym momencie sytuacji międzynarodowej. Grozić to może pominięciem niektórych dokumentów. Tym samym istnieje ryzyko pojawienia się w pracy błędów faktycznych, jednakże ich ewentualne wystąpienie nie niesie za sobą poważnych błędów w argumentacji. Drugą trudność dotyczyła przebiegu i sposobu przeprowadzenia wywiadów eksperckich. Odpowiedzi eksperckie zbierane były od pierwszej połowy 2020 r. do

pierwszej połowy 2021 r. Wiąże się to z tym, że eksperci udzielali odpowiedzi na pytania osadzeni w różnych kontekstach czasowych. Bogdan Góralczyk nadesłał odpowiedź w drugim kwartale roku 2020, czyli w trakcie trwania I fali pandemii SARS COV-2. Marcin Grabowski udzielił odpowiedzi w czwartym kwartale roku 2020, a więc po tak zwanej drugiej fali pandemii. Odpowiedzi ustnej Michał Lubina udzielił pod koniec trzeciej fali, to jest w maju 2021 r. Zmiany, jakie zaszły na świecie w tym okresie mogły rzutować na stanowiska eksperckie, jednakże ich wypowiedzi wydają się korespondować z trendami panującymi w organizacji przed wybuchem globalnej pandemii, które opisywał rozdział II pracy.

Wiek XXI to dla ASEAN czas zmian i próby stworzenia nowej jakości w stosunkach regionalnych. Jednakże z perspektywy dwudziestu lat nowego stulecia wydaje się, że reforma organizacji zatrzymała się w pół drogi. Reasumując, dla dalszego trwania Stowarzyszenia niezbędne jest przeprowadzenie reform, które stanowiąc będą skuteczny kompromis w przeciwdziałaniu obcym wpływom w organizacji z zachowaniem szerokich uprawnień państw członkowskich w zakresie sprawowania władzy. Nie jest to zadanie proste, szczególnie w kontekście coraz odważniejszej polityki zagranicznej Chin. Istotne w tym procesie może być wsparcie partnerów tak zwanego zachodu, w głównej mierze Stanów Zjednoczonych, będących w stanie zapewnić wsparcie dla bezpieczeństwa militarnego i wolności żeglugi oraz Unii Europejskiej, która stanowić może przykład dobrych i złych praktyk w procesie integracji regionalnej. Równoległe sprzyjającym czynnikiem wzmacniającym ASEAN byłaby kontynuacja współpracy z partnerami regionalnymi, głównie z Japonią, Koreą Południową, Australią oraz z wycofującymi się do tej pory Indiami. Alternatywą dla wzmocnionej współpracy multilateralnej byłaby próba oczekiwania na ewentualne rozstrzygnięcie konfliktu Chiny-USA i opowiedzenie się pod

strony zwycięscy (*bandwagoning*). Jednakże taki kurs polityczny ograniczyłby możliwość podejmowania przez liderów organizacji samodzielnych decyzji i ostatecznie złamał zasadę nieingerencji w sprawy wewnętrzne.

Bibliografia

Źródła drukowane

Monografie i opracowania naukowe

Bierzanek R., Symonides J., *Prawo Międzynarodowe Publiczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2004.

Buzan B., Little R., *International Systems in World History. Re-making the Study of International Relations*, Oxford University Press, New York 2000.

Cziomer E., Zybilewicz L., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Kraków 2000.

Dougherty J., Pfaltzgraff R., *Contending Theories of International Relations. A Comprehensive Survey*, Harper & Row Publishers, New York 1990.

Gacek Ł., Kwieciński R., Trojnar E., *Bliżej Azji. Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2017.

Grabowski M., *Rywalizacja czy Integracja? Procesy i organizacje integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku na przełomie XX i XXI w.*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015.

Haliżak E., *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Wydawnictwo naukowe SCHOLAR, Warszawa 1999.

Jelonek A., Trojnar E., *Historia Malezji*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2009.

Lubina M., *Birma*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2014.

Źródła internetowe

Akty prawne, umowy międzynarodowe

1992 ASEAN Declaration on the South China Sea, Manila, 22 czerwca 1992 r., [online] <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1992-ASEAN-Declaration-on-the-South-China-Sea-1.pdf>.

2001 *ASEAN Declaration on Joint Action on Counter Terrorism*, [online] https://asean.org/?static_post=2001-asean-declaration-on-joint-action-to-counter-terrorism.

ASEAN-Australia Joint Declaration for Cooperation to Combat International Terrorism, [online] https://asean.org/wp-content/uploads/2016/09/ASEAN-Australia-Joint-Declaration_adopted.pdf.

ASEAN Community Vision 2025, [online] <https://www.asean.org/wp-content/uploads/images/2015/November/aec-page/ASEAN-Community-Vision-2025.pdf>.

ASEAN Smart Cities Framework, [online] <https://asean.org/storage/2012/05/ASEAN-Smart-Cities-Framework.pdf>.

Co-Chairs' Statement of the Special ASEAN-United States Foreign Ministers' Meeting on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) (via Video Conference), [online] <https://asean.org/storage/2020/04/Final-Co-Chairs-Statement-for-the-Special-ASEAN-U.S.-Foreign-Ministers-Meeting-on-COVID-19.pdf>.

Chairman's Statement of the 28th and 29th ASEAN Summits, Vientiane, 6–7 September 2019, [online] <https://asean.org/wp-content/uploads/2016/08/Final-Chairmans-Statement-of-the-28th-and-29th-ASEAN-Summits-rev-fin.pdf>.

Chairman's Statement on ASEAN Collective Response to the Outbreak of Coronavirus Disease 2019, [online] <https://asean.org/storage/2020/02/ASEAN-Chairmans-Statement-on-COVID-19-FINAL.pdf>.

Declaration of the Special ASEAN Summit on COVID-19, [online] <https://asean.org/storage/2020/04/FINAL-Declaration-of-the-Special-ASEAN-Summit-on-COVID-19.pdf>.

Declaration on the Conduct of Parties on South China Sea, [online] https://asean.org/?static_post=declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2.

Joint Declaration of ASEAN and China on Cooperation in the Field of Non-Traditional Security Issues, [online] https://asean.org/?static_post=joint-declaration-of-asean-and-china-on-cooperation-in-the-field-of-non-traditional-security-issues-6th-asean-china-summit-phnom-penh-4-november-2002-2.

Joint Statement of the 29th Regional Comprehensive Economic Partnership Trade Negotiating Committee (RCEP TNC) Meeting, [online] https://asean.org/storage/2017/11/RCEP-TNC-29-Joint-Statement_Final_ForUploading.pdf.

The ASEAN Charter, [online] <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/>.

The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration), Bangkok 8 sierpnia 1967, [online] <https://asean.org/the-asean-declaration-bangkok-declaration-bangkok-8-august-1967/>.

Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia, Denpasar (Indonesia), 24 lutego 1976, [online] <https://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/>.

Vientiane Action Programme (VAP) 2004–2010 [online] <https://www.asean.org/storage/images/archive/VAP-10th%20ASEAN%20Summit.pdf>.

Słowniki

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, red. Kaczmarek J., Łepkowski W., Zdrodowski B., Warszawa 2008,

[online] <http://web.archive.org/web/20181211124349/https://mku-liczkowski.pl/static/pdf/slownik.pdf>.

Internetowe artykuły naukowe

Futura M., *Między przeszłością, a teraźniejszością. Historia Powstania Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) i bieżące wyzwania*, „Kultura i Polityka” 2014, nr 15, [online] <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-1b337a51-18d6-489e-ab3d-990f40382e13>.

Artykuły internetowe

Augustyniak T., *Chińskie manewry na Morzu Południowochińskim, USA wysyłają lotniskowce na ćwiczenia*, portalmorski.pl, [online] <https://www.portalmorski.pl/bezpieczenstwo-granice/45671-chiny-prowadza-manewry-na-morzu-poludniowochińskim-usa-wysylaja-lotniskowce-na-cwiczenia>.

Chatys M., *Focus OSA #115: Polityka w ASEAN*, [online] <http://osa.uni.lodz.pl/?p=9955>.

Flores J.M., Abad J., *ASEAN at 30*, [online] https://asean.org/?static_post=asean-at-30.

Khoman T., *ASEAN Conception and Evolution*, [online] https://asean.org/?static_post=asean-conception-and-evolution-by-thanat-khoman.

Moon Ch., *ASEAN international organization*, [online] <https://www.britannica.com/topic/ASEAN>.

Zsostkiewicz A., „*Poniedziałek generałów*” w Mjanmie. *Zachód ma dylemat*, portal gazety Polityka, [online] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2101655,1,poniedzialek-generalow-w-mjanmie-zachod-ma-dylemat.read>.

Tomański R., *Filipiny: Otwierając szczyt ASEAN Duterte apeluje o walkę z narkotykami*, [online] <https://www.gazetaprawna.pl/>

artykuly/1039314,filipiny-otwierajac-szczyt-asean-duterte-apeluje-o-walke-z-narkotykami.html.

Vu P., *ASEAN seeks China's active participation in COVID-19 fight*, The VN Express International, [online] <https://e.vnexpress.net/news/news/asean-seeks-china-s-active-participation-in-covid-19-fight-4159679.html>.

Wnukowski D., *Podpisanie RCEP – największej na świecie umowy o wolnym handlu*, portal Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, [online] https://www.pism.pl/publikacje/Podpisanie_RCEP__najwiekszej_na_swiecie_umowy_o_wolnym_handlu.

Wolska A., *Azja i Pacyfik: 15 państw powołało największą strefę wolnego handlu na świecie*, [online] <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/azja-i-pacyfik-15-panstw-powolalo-najwieksza-strefe-wolnego-handlu-na-swiecie/>.

Strony internetowe, bazy danych

CIA The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/my.html>.

List of ambassadors to ASEAN from non-ASEAN member states and relevant inter-governmental organisations, [online] <https://asean.org/storage/List-of-NAAAs-11-12-2020-rev.pdf>.

Oficjalna strona internetowa ASEAN, <http://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/>.

Oficjalna strona internetowa *Centre for Strategic and International Studies*, [online] <https://www.csis.org/programs/southeast-asia-program/southeast-asia-covid-19-tracker-0>.

Oficjalna strona internetowa Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego, [online] <https://www.ce.uw.edu.pl/o-centrum-europejskim/wykladowcy/bogdan-goralczyk/>.

Oficjalna strona internetowa Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ, [online] <https://orient.uj.edu.pl/instytut/struktura/zapipw/lubina>.

Oficjalna strona internetowa Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ, [online] <https://inp.uj.edu.pl/khdipm/mgrabowski>.

Oficjalna strona internetowa OECD, [online] <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-crisis-response-in-asean-member-states-02f828a2/#back-endnotea0z2>.

Oficjalna strona internetowa rządu brytyjskiego, [online] <https://www.gov.uk/government/publications/uk-asean-factsheet>.

Oficjalna strona internetowa rządu Timoru Wschodniego, *History of East Timor*, [online] <http://www.easttimorgovernment.com/history.htm>.

Oficjalna strona internetowa WHO, [online] <https://covid19.who.int/table>.

Ośrodek Spraw Azjatyckich, Uniwersytet Łódzki, *Monitor ASEAN, kwiecień 2020*, [online] http://osa.uni.lodz.pl/wp-content/uploads/2019/02/OSA_MONITOR_ASEAN_KWIECIEN_2020.pdf.

Państwowa Agencja Prasowa, *Tajlandia: rekordowa liczba uczestników prodemokratycznego protestu w Bangkoku*, [online] <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C720310%2Ctajlandia-rekordowa-liczba-uczestnikow-prodemokratycznego-protestu-w>.

Portal *reuters.com*, [online] <https://www.reuters.com/article/idUSKBN2433GN>.

Portal Viet Nam News, [online] <https://vietnamnews.vn/politics-laws/772209/us-highlights-cooperation-programmes-with-asean-countries.html>.

Wykaz skrótów

- ACCWG-PHE – Grupa Robocza do spraw Sytuacji Nadzwyczajnych w Systemie Zdrowia Rady Koordynacyjnej ASEAN (ang. *ASEAN Council Working Group on Public Health Emergencies*)
- AEC – Wspólnota Ekonomiczna ASEAN (ang. *ASEAN Economic Community*)
- AMRO – Biuro Badań Makroekonomicznych ASEAN +3 (ang. *ASEAN+3 Macroeconomic Research Office*)
- APSC – Wspólnota Polityczna i Bezpieczeństwa ASEAN (ang. *ASEAN Political and Security Community*)
- ASA – Stowarzyszenie Azji Południowo-Wschodniej (ang. *Association of Southeast Asia*)
- ASEAN – Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ang. *Association of the Southeast Asian Nations*)
- ASEAN CTC – Komitety ASEAN w Krajach Trzecich (ang. *ASEAN Committees in Third Countries*)
- APTERR – Awaryjne Rezerwy Ryżu ASEAN+3 (ang. *ASEAN Plus Three Emergency Rice Reserves*)
- CDC – Krajowi Koordynatorzy Dialogu (ang. *Country Dialogue Coordinators*)
- ChRL – Chińska Republika Ludowa
- EAS – Szczyt Azji Wschodniej (ang. *East Asia Summit*)
- EPG – Grupa Wybitnych Osobistości ASEAN (ang. *Eminent Persons Group*)
- GO – Organizacje rządowe (ang. *Governmental Organizations*)
- FR – Federacja Rosyjska

MFW	– Międzynarodowy Fundusz Walutowy
NGO	– Organizacja pozarządowa (ang. <i>Non-Governmental Organizations</i>)
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
Quad	– Czworostronny Dialog Bezpieczeństwa (ang. <i>Quadrilateral Security Dialogue</i>)
RECP	– Całościowe Regionalne Porozumienie Ekonomiczne (ang. <i>Regional Economic Comprehensive Partnership</i>)
SEATO	– Organizacja Paktu Azji Południowo-Wschodniej (ang. <i>Southeast Asian Treaty Organization</i>)
SLOC	– Strategiczne Morskie Szlaki Komunikacyjne (ang. <i>Strategic Sea Lines of Communications</i>)
SMB	– Sektorowe Ciała Ministerialne (ang. <i>Sectoral Ministerial Bodies</i>)
TAC	– Traktat o przyjaznych stosunkach i współpracy w Azji Południowo-Wschodniej (ang. – <i>Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia</i>)
UE	– Unia Europejska
USA	– Stany Zjednoczone Ameryki (eng. <i>Unites States of America</i>)
VAP	– Program Działań z Wientian (ang. <i>Vientiane Action Programme</i>)
WHO	– Światowa Organizacja Zdrowia (ang. <i>World Health Organization</i>)

Spis tabel

Tabela 1. Misje dyplomatyczne akredytowane przy ASEAN 50

Tabela 2. Liczba przypadków i ofiar SARS-COV 2
w Azji Południowo-Wschodniej 63

Praca [...] jest niezwykle dobrze przygotowanym opracowaniem z ciekawymi, autorskimi wnioskami. Na uznanie zasługuje uwzględnienie także kontekstu pandemii oraz materiału opartego na wywiadach eksperckich.

dr Karolina Rak

ISBN 978-83-66676-10-7